

SZOCIALISTA LÍRA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Az 1919-es proletárforradalom eseményei-eszméi egy egész sor fiatal költő nagy élményévé váltak. Lékai János, Hercz György, Barta Sándor éppúgy költőnek indultak, mint Komját Aladár, Mácza János, Lengyel József vagy akár Révai József; résztvevői-hősei valamennyien a forradalmas időknek. Szinte mindnyájukra jellemző, hogy nem a Nyugat formai hagyományain nőttek fel, hanem inkább a kötött formákat és a hagyományos verselést Kassák Lajos módján fellazító, szétrobbantó kísérletezést folytatják, hogy teret nyerhessenek lázadó vágyaiknak, szertelen indulataik áradásának. Kommunista hitük világmegváltó elszántsággal párosul, de ez a hit szinte vallásosan idealista némelyiküknél, — Komját kivételével — messianisztikus megváltó tudat színezi lobogó, lelkesedő himnuszai lángját.

LÉKAI JÁNOS kurta életét, íróságának alig néhány évét teljesen kitölti ez a lobogás. Expresszionista kócoságú, heves forradalmi érzésektől izzó költeményeiben, a prózát is verssé oldó indulataiban a türelmetlenség ég az új forradalomért. Egész költészetét, *Ember János* című drámáját, sőt későbbi prózai munkáit is bevilágítja a forradalomban való részvétel nagy élménye s a mártíromság tudata, az önnön életét is kockára tevő önfeláldozás, amellyel meg lehet váltani a szükséges Erőszak bűnét és amellyel meg lehet alkotni az új Embert.

HERNÁDI (HERCZ) GYÖRGY 1899. júl. 17-én született értelmiségi családból, Székesfehérvárott, itt végzi középiskoláit is. 1918-ban a város katonai parancsnoka, 1919-ben az ottani Népszava és Eszme c. lapokat szerkeszti. Kassák Ma-jába ír. Berlini emigrációjában résztvesz a kommunista mozgalomban. 1922-től főleg Bécsben él, elvégzi az egyetem filozófiai szakát. Írásai jelennek meg a 100%-ban, a Korunkban stb. 1934-ben, majd 1938-ban végleg hazatér Magyarországra. Tenisztrénerségből él. 1944-ben Dachauba deportálják. 1945-től újra kommunista párttag. Különböző lapokat szerkeszt. 1958. nov. 20-án halt meg.

Az Adysan csupa nagybetűs fogalmakkal élő eszmevilágot teremt meg *Hercz György* is költészetében. Első kötetének jellemző fogalmai az Ember, Élet, Sors, Idő, Halál, Öröm, Csend, a Jóság, az Embertelenség,

Lékaival együtt olyan kommunista költők ők ekkor, akiknél az expresszionista lángolás, a szabadvers korlátlan uralma nem egyszerűen a kaotikus világ zűrzavarának visszfénye, hanem alkalmas keret ahhoz, hogy elementáris erővel kibuggyanó, tetteikkel hitelesített forradalmi indulataiknak szabad tér nyíljon.

MÁCZA JÁNOS 1893. aug. 4-én született a zempléni Nizsni-Hrabovecon. Iskoláit Munkácson és Budapesten végezte. 1915-től Kassák lapjainak munkatársa, 1919-ben a Nemzeti Színház segédrendezője. 1920–23 közt a Kassai Munkás szerkesztője. 1923 júniusától a Szovjetunióban él. Különböző tudományos és kulturális intézményeknél dolgozott, 1928-tól a moszkvai Állami Egyetem művészetelméleti tanszékének professzora. Számos kötete jelent meg a szovjet és a nyugati művészetek problémáiról orosz és más nyelveken. Versei, műfordításai, cikkei a húszas évek elején az ausztriai, németországi, csehszlovákiai, romániai és észak-amerikai magyar sajtóban jelentek meg. *Arbeiterchor* és *Moskau — Das Evangelium der auferstehenden Stadt* című művei könyvalakban 1924-ben jelentek meg németül, az előbbi Leipzig—Lindenauban, az utóbbi Frankfurt am Mainban.

Lázás tettekreklés és az Új Embert teremtő akarat árad Mácza János munkáskórusaiból és *A feltámadt város — Moszkva* 1923 — című hatalmas poémájából. A gondolat világos itt, az eszme tiszta fénnel ég. A lesújtó vereség okozta megpróbáltatások Lékait, Mácztát, Komjátot sohasem tudják legyűrni, expresszionista formanyelvük nem az enervált dekadencia és a fejesztett menekülés polgári attitűdjét fejezi ki, hanem ellenkezőleg, a feszült és robbanékony akaratot. Valamilyen formában aztán elkövetkezik náluk később a meghiggadás; az eszmei következetesség és a művészi érés; esetenként tehetségük egészen új területen bontakozik ki. Lékaik a „valóságirodalom” korai előfutáraként a riportnovella felé fordul, Lengyel József történelmi dokumentum-regénye felé tart, Komját lírájában egyre inkább győzelemre jut a valóságközelibb formálású realizmus, Mácza pedig a művészetelmélettel jegyzi el magát. Révai pártfunkcionárius lesz és később kiemelkedő történész, irodalom-teoretikus. Másoknál, akik hosszabban kötődnek Kassák formaforradalmához és nem tudnak szabadulni egy ideig, mint *Barta Sándor* vagy éppen közelednek a Kassák-kör rezignált történelemszemléletéhez, (mint Hercz György), még eltart egy ideig a tisztulás, Hercz pl. hosszú időre elhallgat.

GYÖRGY MÁTYÁS 1887-ben született Szabadkán. Kassák körében indult mint költő, főmunkatársa volt a Tett és a Ma című lapoknak. A forradalom bukása után Bécsbe emigrált, majd visszatér Jugoszláviába, Szabadkán él. Kötetein kívül versei jelentek meg a Ma kiadásában publikált *Új antológiában* és a Révai Józseffel, Komját Aladárral és Lengyel Józseffel közös *Szabadulásban* (1918). A szocialista költészet első, az expresszionizmustól befolyásolt csoportjának volt tagja György Mátyás is, első kötete még a Nyugat követőjének mutatja. Később Kassák köréhez tartozott, formátlanná tört verseiben

nagy erővel fejezte ki a háború utolsó éveinek fülledt légkörét, a tűrhetetlenné vált feszültséget, a fennálló rend miatt érzett undort. A bécsi emigrációban forradalmi lendülete lehanyaglik, ehelyett inkább a lét értelmét kereső, nehezen megfeythető, metafizikus filozófiai költeményeket ír, korábbi költői modorából inkább csak a meghökkentő kapcsolásokat, a szaggatott dikciót tartja meg.

BARTA SÁNDOR 1897. okt. 7-én született Budapesten kisiparos családból. Középiskolai tanulmányai mellett szakmát is tanul. A háború alatt a munkásmozgalom vonzásába kerül, gyakran látogatja a Galilei kör előadásait. Első írásai Kassák Ma című lapjában jelennek meg. A Tanácsköztársaság idején újságíró. A bécsi emigrációban egy ideig még Kassák köréhez tartozik. Világnézeti tisztulásával arányosan higgad és érik korábban anarchisztikusan expresszionista-aktivista nyelvezete, stílusa. 1922-ben elhagyja a Má-t, megalapítja az *Akasztott ember*, majd 1924-ben az *Ék* című folyóiratot. Még ebben az évben Komját Egység-csoportjába lép és belép a kommunista pártba. 1925-ben a Szovjetunióba költözik. Tevékenyen részt vesz a Forradalmi Írók Nemzetközi Szervezete, a magyar írócsoport majd később a Szovjet Írók Szövetsége munkájában. A líráról egyre inkább áttér a prózai műfajokra, írásait idehaza az Uj Föld és a 100%, külföldön az emigrációs magyar sajtó közli. Kötetei jelennek meg oroszul és németül is. 1938-ban az ő szerkesztésében indul az Új Hang című folyóirat, nemsokkal ezután áldozatául esik a személyi kultusz kora törvénytelenégeinek.

Barta Sándor a korai magyar baloldali költőnemzedék tagjaként következetesen végigfutotta annak minden konzekvenciájával együtt a megzavarodott és megingott világ lázállapotainak kifejezésére alkalmasnak látszó művészi lehetőségeket, az expresszionista-konstruktivista versépítés széles és nem mindenütt termékeny mezőit. Hovatovább megszűnik nála a logikai rend, felbomlanak a strófák, eltűnnek a rímek, képtelen képzetek és ötletforgácsok zsúfolódnak egymásra. Ez a líra már-már értelmetlenné válik, minden kétséget kizáróan nem lehet a tömegek kenyere, sem a világ átalakításának eszköze. De Barta költészetének van egy másik ere is. S a realitás tartományaihoz nemcsak azután közeledett, amikor elvált a *Ma*-tól, Kassák csoportjától, s előbb a saját lapjában, az *Akasztott ember*ben, majd az *Ék*-ben igyekezett világnézeti rendet teremteni, hogy végül is csatlakozzon Komját *Egység*-éhez és belépjen a kommunista pártba. A való világ elemei és a valóságos élet kérdései mindig is ott éltek Barta vízióiban. Foszlányokban vagy nagyobb egységekben, de jelen voltak a háborús örülettel és az 1919-es forradalom után vérükontott kommunista mártírok emlékével való viaskodás gondjai. Vadul torlódo képzetkomplexumokat hasít ketté 1919-ben a „hegyekből felrakétázó” szabadult élet, amikor „a világ vacsoráján senki sem marad éhes”, a *Ki vagy?* széles áradásában a múlt sötétjéből felmerülő emberibb világ körvonalai villannak elő, a *Primitív szentháromság* pedig, mint Illyés Gyula írja: „Kassák Mesteremberek című programos verse mellett a magyar

aktivista költészet kiemelkedő remeke”. Barta költészete nem népiesen életizű, hanem elsősorban intellektuális líra, némiképpen előfutár is etekintetben a szocialista költészetben. Intellektualitását rendkívüli színérzékenysége és képalkotó fantáziája gazdagítja; a múlt üzeneteiként elő-elő csillannak ezek még a késői lírai riportokból is, amelyeket már a RAPP-korszak idején a Szovjetunióban írt. Ekkori líráját azonban egyre inkább elszűrkiti a sematizmus, ez látszik több prózai művén is. Az 1935-ben írt *Aranyások* című regényét, amely a századforduló világának rajza, már a realista ábrázolásmód jellemzi.

E csoport költői közül egyedül talán csak a csehszlovákiai magyar proletárköltő, *Forbáth Imre* őrzi meg mindvégig az osztályharcos, forradalmi költői mondanivaló kifejezésére az avantgarde formanyelvét.

A korai szocialista lírának ezek a változásai többnyire az emigrációban, Bécsben, Kassán, majd egyre inkább Németországban és a Szovjetunióban zajlanak le s a nemzetközi proletárirodalommal való közvetlen korrespondencia jeleit mutatják. Az első magyar kommunista költő, *Komját Aladár* az indulás éveitől eltekintve, egész életművét az emigrációban teremti meg. A korai proletkultos-expresszionista periódustól az agitatív, szikár gondolatosságú Rapp-korszakon át az életés realizmusig ívelő pályája sok tekintetben korszakos jellemzője a magyar proletárlírának.

HIDAS ANTAL 1899. dec. 18-án született Gödöllőn, apja kisiparos volt. A Horánszky utcai gimnáziumból eltávolítják Ady forradalmi verseinek szavalása miatt. Ezután gyárakban dolgozik. 1920 nyarán Szlovákiába emigrál, ír, bekapcsolódik a kommunista munkásmozgalomba. 1923 decemberében visszatér Magyarországra, de első kötetének megjelenése miatt 1925. szeptember 14-én újra emigrációba kényszerül, a Szovjetunióba. Itt a Magyar Forradalmi Írók és Művészek Szövetsége titkára s az Internacionalnaja Literatura egyik szerkesztője. Kötetbe gyűjtött versei, regénye oroszul több kiadásban is megjelennek. Munkatársa a moszkvai Sarló és Kalapácsnak, a bécsi Uj Márciusnak, a kassai Munkásnak, a new-yorki Uj Előrének. A személyi kultusz következtében 1938—1944-ig a Távol-Keleten él. 1959 októberében tér haza végleg Magyarországra. Kossuth-díjas.

A szovjet emigrációban némileg a Komjátéhoz hasonló pályán ível át *Hidas Antal* költészete. Míg azonban Komját kezdetben határozottan szakít a lírai hagyománnyal, Hidas tulajdonképpen sohasem szakad el teljesen a népies hangvételtől. Ezzel nem áll egyedül, hiszen ugyanebben az időben írja *Gábor Andor* az Arany János-i hagyományt éltető költeményeit és *Karikás Frigyes* székely népballadákként csengő forradalmi verseit. Hidas költészete a szlovákiai emigrációban bontakozik ki. A munkásmozgalom és a proletárirodalom akkori követelményeinek megfelelően közvetlenül politizáló, harcoss agitatív líra ez, amelynek fő mondanivalója a forradalom dicsősége s a bukás okozta megrázkódtatáson átsegítő, új harcra szervező, buzdító szándék. (*Az ellenforradalom földjén*, 1925). A szovjet emigrációban a húszas évek derekától

Hidas lírája sajátos színezetét úgy alakította ki, hogy természetesen alkalmazkodott a „rappista” költői igényekhez és ugyanakkor tudatosan megőrizte a magyar lírai népiesség koloritját. A népdalok üdeségével csendülnek fel versei, nem egynek maga szerzi zenéjét is. Ezek a dalok forradalmi indulókként terjednek el számos országban, ahol csak magyarok élnek, itthon is. A „Vörös Csepel”, „... a harcban nem szabad megállni...” stb., valóban munkásdalokká váltak. Hidas költészetének jellegzetes színfoltjai a húszas évek végén az ún. „gyarmati versek”. A proletárinternacionalizmus jegyében és ugyanakkor az ellenforradalmi Magyarország társadalmi viszonyai ellen „allegórikusan” agitáló költemények ezek (*A gyarmatok kiáltanak*, 1933).

Az ilyen típusú versei formailag rendszerint dísztelenek, szikáran gondolatiak és érvelők, stílusuk, nyelvezetük töredezett, de ezzel éppen a szavalókórusok igényeit elégítette ki. E formabontó (helyesebben: új formákat alakító) költemények a szocialista líra egy egész korszakának törvényszerű hullámába illeszkednek bele. E harcok politikai költészet érdeme, hogy kommunista pártossággal közvetlenül reagál a kor legfontosabb kérdéseire, s egyúttal a józan gondolatiság lírai érvényrejuttatásával új esztétikai értékeket gyökereztet meg. A szocialista építés, a béke megőrzésének ügye, az új háború gyujtogatói, majd az előretörő fasizmus elleni sikrasszállás Hidas verseinek ekkori témája. *Hazafiasan* internacionalista ez a költészet, hiszen nyelve és ritmusa a szülőhazáért érzett gondot övezik, a költő szenvedélyes indulatait a magyar ellenforradalom gyűlölete és az elnyomott magyar proletárok felszabadításának vágya hevíti (*Folyik a pör*, 1930).

A népfrontkorszak idejére Hidas proletárlírája átalakul. A forradalmi szenvedély hőfoka nem változik, de új és árnyaltabb, harmonikusabb formákban jelentkezik, a vers gazdagabban zeng és egyetemesebb régiókban jár. Az *Egy erős topolya* és a *Néném kertje* című ciklusokban később kiadott költemények azonban nemcsak egyszerűen erről az új korszakról adnak hírt. Hidas a háború idején a személyi kultusz okán nem vehetett részt a harcok küzdelmeiben. A megdöbbenés, a fájdalom és a kétségek hitet próbáló ereje az érzelmek mélységeit érintette meg, és gondolatilag nemesveretűvé, szinte filozófikussá ötvözte ezt a lírát. E ciklusok a kommunista humanitás teljességével, igényes művésziességükkel Hidas pályájának magaslatát jelzik, de a magyar kommunista költészetnek általában is kiemelkedő részét alkotják, korai lírai párjaként Lengyel József újabb novellisztikájának. A fasizmus felett aratott győzelem öröme, a felszabadult édes haza felé áradó szeretet, majd a több mint három évtized után bekövetkezett viszontlátás derűs színeket vegyít e fájdalmas és mégis felemelő, hitet sugárzó kórusokba s a mostanában kialakuló harmóniát nem zavarja, hanem még teljesebbé teszi a múltó évek okozta személyes, emberi rezignáció.

Hidas a harmincas években prózaíróként is bemutatkozott. A századforduló forradalmak felé tartó világának széles társadalmi rajza kezdett ki-

bontakozni a *Ficzek úr*-ban (1937), ezt a körképet folytatja a *Márton és barátai* (1959) és a trilógia zárórésze, a *Más muzsika kell* (1963). Hidas feleségével, Kun Ágnessel együtt kiemelkedő szerepet játszott a magyar irodalom Szovjetunióbeli megismertetésében is. Petőfi, Arany, Vörösmarty, Mikszáth, Móricz műveinek fordítása mellett (miközben oroszból is számos művet ültetett át magyarra) kiadta a Magyar Költészet Antológiáját oroszul s még számos más művet, jelentősen elősegítvén ezzel irodalmunk külföldi megismertetését.

MADARÁSZ EMIL Nagyszentmiklóson született 1884. nov. 12-én. Tanítóképzőt végzett, részben Budapesten, itt tagja lett a Szocialista Diákok Egyesületének. Vidéken, majd Budapesten tanított egy magániskolában. 1910-ig a Népszava, majd ezután a Friss Ujság munkatársa. 1914-ben főhadnagyként bevonult s a frontra került. 1918-ban a gödöllői katonatanács tagja, a város katonai parancsnoka. 1919-ben a Vörös katona című lap politikai biztosa, fegyveresen részt vesz a diktatúra védelmében, ő a népbiztosokat Ausztriába vivő vonat parancsnoka. Bécsben internálják 1920-ig, bekapcsolódik a *Proletár* c. lap munkájába. 1923—1946 közt a Szovjetunióban él. 1930-ig tisztviselő, már korábban tagja az írói szervezeteknek. Több prózai és költői kötete jelenik meg oroszul is. A háború alatt eleinte Taskentben él, 1943-tól a moszkvai rádió magyar osztályán dolgozik. Hazatérése után másfél évig az Uj Szó, majd a Népszava főmunkatársa. Fagyajev, Polevoj, Virta, Szerafimovics és más szovjet írók munkáit fordítja magyarra. 1962. febr. 18-án halt meg.

A Torontálból jött néptanító Révész Béla pártfogásával indult költőként a Népszava hasábjain. A Nyugat már az új irodalomért küzd ekkor, Ady költészetében ott zúg a mély társadalmi elégedetlenség, Madarász ugyanekkor kissé régimódias nyelven írja verseit, de ezekben a költeményekben a vidéki aratósztrájkokról, a városi munkássorsokról és az 1905-ös orosz forradalom idáig fénylő tűzesóvjájaról esik szó. A háború és a forradalmak, majd az emigráció élményei érlelik meg Madarász igazi hangját és mondanivalóját. A harmincas évekre jelennek meg magyarul és oroszul a forradalom hősi eseményeiről szóló elbeszélései, amelyekből idővel kisarjadnak a magyar népdalkincset s az elbeszélő költészet legjobb múlt századi hagyományait éltető nagylélegzetű poémái. Ezek közül is kiemelkedik legerőteljesebb műve, a *Csihajda* (1934—35), amely egyszerű, tisztán csengő drámai nyelven énekli meg egy vörös matróz küzdelmeit a néphatalomért és a tudásért. Csihajda, a népballadák proletárhőse megtestesíti mindazokat a hősi eszményeket, amelyekért Madarász és nemzedéke küzdött évtizedeken át. A megélt élmény hitelesíti poémáit és verseit átható derűs optimizmusát és kommunista pártosságát. *Szovjethajók* című verse a féllégális hazai kultúresteken lelkesítette a munkásokat, a háború alatt írt versei a szovjet-keleten tették ismertté nevét. Szenvedélyes hangú költeményeit küldte harcba a spanyol polgárháború idején, s szép Petőfi-ciklusával fejezte ki hazaszeretetét az elboruló időkben. Már a felszabadulás után öntötte verseibe (és regénybe is) a *Dohányszínruhás* tetteiben a proletárforradalomra készülődő

munkások hősi elszántságát, s ez a fiatalos forradalmiság hevíti ifjúsága idejére emlékező vagy a legújabb történelmi eseményekkel foglalkozó prózáját.

LÁNYI SAROLTA 1891. jún. 7-én született Székesfehérvárott. Apja id. Lányi Ernő zeneszerző. Lányi 1909-ben tanítói oklevelet szerez Szabadkán, 1909—1918-ig fővárosi tanítónő. 1920-ban a forradalom alatti magatartása miatt fegyelmileg elbocsájtották. 1915-ben férjhez ment Czóbel Ernőhöz, 1917-től részt vesz a munkásmozgalomban. 1922-ben férjével a Szovjetunióba emigrál. 1937-ig különböző tudományos intézetek, 1938-tól az Új Hang, 1940-től a moszkvai magyar rádió munkatársa. 1946 márciusában tér vissza Budapestre. Egy ideig a Tartós békéért szerkesztője, munkatársa előbb az Új Szónak, majd 1956-ig az Irodalmi Újságnak. 1957-től nyugdíjas újságíró, 1961-ben Munka Érdemrendet kapott. Önálló írói munkássága mellett igen jelentősek műfordításai is. 1923-ban lefordította A. Blok: Tizenkettő-jét, azóta számos orosz és szovjet író költői és prózai munkáját ültette át magyar nyelvre. Németből is fordított.

Lányi Sarolta költészete a Nyugat első nemzedékének vonzásköréből indult. 1908 körül írja első verseit. Ady hatását érezzük, s a Nyugat-Európából érkezett impresszionista-szimbolista líra új törekvéseket jelentő kifejezés-világát, sajátos, már ekkor egyéni változatban. Hangulatok, vágyak, a szerelem fájdalmai és varázsa e költészet tárgya, halvány melankóliával és kissé talán divatos fáradtsággal övezve. A dekadencia és formák kultusza azonban ekkor sem hatalmasodik el Lányinál. Már korai korszakában kiépíti nemes egyszerűségű, halk ütemű verstípusait, a kötötten és szabadon is áradó költeményt, amelynek tiszta csengése, bizalmas derűje sohasem nőiesen szentimentális, hanem vonzó és megejtő.

A háború idején lopakodnak be költészetébe a nyersebb valóság híradásai, egyelőre még bizonytalan nyugtalanságot keltve csupán, később egyre erőteljesebben átszínezve az egész világgépet. A közösség gondoljaival szerelme jegyzi el, — férje (Czóbel Ernő) a munkásmozgalom katonája, akinek forradalmári hite, áldozatos és céltudatos küzdelmei példaképként világítják át Lányi későbbi költészetét. E szelíd és bensőséges lírai alkatú költőnő így vált a forradalmak, majd a megpróbáltatások során át új érzelem- és gondolatvilág énekesévé: szocialista lírikussá. Mindez nem hirtelenül történt, hanem a mélyen humanista magatartás méhében készülődött már korábban a változás, ami szervesen gazdagodott-fejlődött az egyetemesebb szemléleti teljesség felé.

Már nem hazám a holdas messzeség,
hol fényivó sötét virágok hajladoztak

— írja még 1916-ban, s az „Erőszak, rabság, meggyávult nyomor... / Élők keserve, haldoklók nyögése, / Népek jajja a kacaja a gonosznak” készítik fel arra, hogy megénekelje 1919 tavaszát és hogy megismerje a gyűlölet érzését is

az ellenforradalommal szemben, amely szétdúlta mindazt, aminek kezdődő kiteljesedését oly örömmel üdvözölte.

1923-ban férjével együtt a Szovjetunióba emigrál. Kiszakítva az édes anyanyelv termő talajából, elszakítva az első hazától, a szovjet viszonyok közt formálódik költészete. A lázas ütemű építés országában élve magával ragadja a forradalmi átalakulás pátosza. Az a gondja, hogy azonosulhasson, érzelmekben és tettekben eggyé válhasson a proletárhatalommal. „A pusztza fővel égnek meredő lombtalan ág is / felétek esd, fogadjátok el / lobogónyélnek, ha már rügyeborolni nem tud, / Vegyétek őt életet, zengő soraitokba / ígéret jövődő népe, gyerek nép!” — írja 1925-ben az *Orosz tavasz*-ban. Lányi Sarolta, az egykori Nyugat-kör halkszavú lírikusa eggyévált jóban-rosszban a kommunista eszmevilággal. Nem írt hatalmas poémákat, felhívásokat, most is inkább a lélek belső rezdülései érdekelték a külsőségek helyett. Felemelő bensőségre tudta váltani a nagy társadalmi változásokat. Líráját sohasem érte el sem a formalizmus, sem a sematizmus betegsége. Új tartalmakkal telt költészetére is érvényes maradt Tóth Árpád egykori ítélete: „Valami csodálatosan tiszta, ezüstös hangja van . . . amelyben alázat és igénytelenség cseng, valami nagy, reszkető odaadás a szép és örök dolgok iránt”. *Balázs Béla és Gábor Andor* korabeli lírájával együttcsengve, forró hazaszeretetet és antifasiszta elszántság hevíti a háború alatt írt sorait, de a fájdalom is felsajdul majd, a bánat, midőn a személyi kultusz éveiben az ő családját is elérte a megpróbáltatás. Az időben távoli, de egy életre elkötelező emlék, 1919 emléke élteti ekkor is: „Hitem töretlen, / Éltem értelme: érte a harc” — írja 1939-ben (*Hűsz év múltán*).

A felszabadult hazába visszatérve „dérütötten” is forró áramokkal hatja át költészetét öröme afölött, hogy ím valóra válnak egy küzdelmes élet reményei. E harmonikussá nyugalmasodó világot bánatok fátyolozzák át; az özvegyi sors keserűségét lánya és unokája iránti nagy szeretete oldja s szeretete, amely a kisebb családon túl mindazokat illeti, akik „munkát, szerelmet, szép időt” dalolnak bele az „új világ hajnalába”.

TAMÁS ALADÁR 1899. március 10-én született Halmiban. Középiskoláit Ungvárott és Szatmáron végzi, itt érettségizik 1916-ban. 1917—18-ban katona. 1918—1920 között a Keleti Akadémia hallgatója. 1920-ban Bécsben kapcsolatot teremt a kommunista emigrációval, 1921-ben az olaszországi munkásmozgalomban vesz részt, börtönre ítélik. Hazatérése után bontakozik ki irodalmi munkássága. 1923—25-ig a Ma-ba is ír és Raith Tivadar lapjába. 1926-ban Remenyik Zsigmonddal és Bortnyik Sándorral szerkeszti az Új Földet. Intenzív munkát végez a munkás kultúrmozgalomban. 1927—1930 közt a párt megbízásából a 100%-ot szerkeszti, 1932—35 közt a szegedi Csillag-börtönbe vetik, ezután Csehszlovákiába emigrál, munkatársa a Magyar Nap-nak, 1939-ben Párizsban Bölöni Györggyel megalapítja a Magyar Írók és Művészek Szervezetét és szerkeszti az Üzenet c. folyóiratot. A háború alatt 1940 nyaráig internálják, majd Mexikóba kerül, ahol a Károlyi Mihály által

kezdeményezett Szabad Magyar Mozgalom főtitkára, a Szabad Magyarság c. folyóirat (1942—46) szerkesztője. 1946-ban tér vissza Magyarországra, 1946—1955-ig a Szikra kiadó igazgatója, 1955—56-ban az Írószövetség főtitkára, 1956-tól indiai, majd svájci követ, jelenleg az UNESCO mellett működő állandó magyar delegáció vezetője.

A hazai szocialista irodalom a forradalmak bukása után csak évek múlva tér magához a súlyos vereségből. Az ún. weimári avantgarde Bécsben és Kassák iskoláján át érkező hullámait fogja fel közvetlenül a forradalom veresége után, *Tamás Aladár*. Eleinte lávázó expresszionista áradás jellemzi verseit, tudatosan alkalmazza a konstruktivista versépítkezést. A korabeli geometrikus formákhoz vonzó festészet égő színei, hullámozó sugárzása töltik ki fantáziáját, hogy később eljusson a „származott versek” prózai szürrealizmusához. De Tamás Aladárnál mindez nem marad pusztán formai játék, a fények és sugárzások az elvesztett távlatokat igyekeznek bevilágítani, a versek olyan atmoszférában születnek, ahol: „... lefordított fáklák keserű füstjében (közömbös mély embertelenségben) a részvétlenség ólomhegyei alatt fulladozik minden”. Az elvesztett forradalom után megzavarodott a lét értelme, nem tárulnak fel még a jövő felé világos utak — ez a korézés munkál itt, azzal az elvontsággal és általánossággal, ami megfelelt a munkásmozgalom korai helyzetéből adódó gyengeségeknek. Tamás költészete előkészítette az utat egy fejlettebb, érettebb proletárlíra számára, önmaga pedig a munkás kultúrmozgalomra, a 100% megt eremtésére fordította ekkor már az erőt, s csak évtizedek múltán bomlott ki regényekben, novellákban elbeszélő ereje.

GEREBLYÉS LÁSZLÓ 1904. márc. 30-án született Csákerényben. Fehérvárott 1919-ben részt vett a szocialista diákmozgalomban. Hivatalnoki pályára indult, de kommunista magatartása miatt ezt fel kellett adnia. 1929/30-ban kiadja a *Forrás* című folyóiratot, majd az Építők Könyvtára c. sorozatot, dolgozik a 100%-ba, Az Út-ba. Többször letartóztatják. 1938-ban Párizsba megy, belép a németek ellen harcoló francia hadseregbe, fogságba kerül. Szabadulása után részt vesz a Magyar Függetlenségi Mozgalomban. Párizsban szerkeszti a Magyar Szemlét. A felszabadulás után a sajtónál és kulturális intézményeknél dolgozik. 1956-tól a Nagyvilág szerkesztője. 1959—61-ben a párizsi Magyar Intézet igazgatója.

Gereblyés László a magyar proletárlíra egyik jellegzetes képviselője. Első kötetében (*Testvéreim!* 1925) még panteisztikus élmények, széles áradású pátosz hullámozik, az embertársi szeretet világot átölelni vágyó szándéka munkál. Később lehiggad ez az idealista színezetű lobogás, egyre-másra feltűnnek az elmerült forradalomból idáig fénylő érdesebb tanulságok és jelképek; kitapintható, miképpen érik a tudatosan osztályharcos, kommunista költő. Formailag ez egyelőre abban nyilvánul meg, hogy megbomlik a hagyományos építkezésű, csengőrimű vers, és átadja helyét a szabadon áramló versfolyamnak. Az 1929-es kötettől egészen a *Nehogy engedj!*-ig (1937) tart az újabb kor-

szak. A himnikus lobogás végképp eltűnik, az osztály érdekeinek védelmében nyíltan és egyszerűen szól a költő, s az áradó szabadversek szépségét nem a külső cicoma, hanem a belső fojtott indulat kisugárzása biztosítja már. Gereblyés 1932-ben beutazza Németországot, ahol Európa jövő sorsa fordul meg, s *A döntés felé* című riportkönyvében számol be az ellentétes erők küzdelméről. Életének külső körülményei, a rendőri üldöztetés arra kényszeríti, hogy elhagyja hivatalnoki állását. Gyárakba került, s az ott szerzett közvetlen élmények és a szinte tudományos precizitással gyűjtött szociológiai adatok segítségével egy addig ismeretlen műfajt honosít meg nálunk: a gyári munkásság szociográfiáját. — 1938-ban Franciaországba utazik. Költészetének ihletője most egy új korszak és egy új valóság. A népfront-periódus idején lírájának korábbi szikár gondolatisága, indulati töltése átalakul; addig háttérbe szorult szinte naiv természetszeretete, a hangulatok, illatok, színek iránti vonzalma most felszabadul, tágabb horizontú világ bekalandozására készül. Szinte az impresszionisták érzékenységgel reagál minden jelenségre, föltolulnak emlékezetében az otthon, a gyermekkor képei, s ezek összeolvadnak a francia nép és saját hazája sorsának komoruló mozzanataival. Formailag is igazodik a népfront korszak stíluseszményeihez. Mondanivalójának természetes medre eddig a szabadon áradó líra volt, most mégis szabatos szakaszokba osztja az áradást, és a rímek fegyelmébe kényszeríti a parttalan indulatot, ez néha megzökenti a gondolat ritmusát. Nagy élménye a francia ellenállásban való részvétele. Harcok és vereségek, a rendíthetetlen hit, a végül is kivívott győzelem lelkesíti át költészetét. Idehaza az új élet építése ihleti meg, kalandos kedvvel járja az országot, ismerkedik az új valósággal, mégis az ő lírájának kiteljesedését is megakadályozzák a sematizmus évei. A *Fölfelé* című kötet (1955) már jelzi az oldódást, újra élettel telik meg a régi lelkes elkötelezettség. Olyan szép versek jellemzik ezt a felívelő hullámot, mint a *Hítvallás*, amelyben ismét egyesül a kommunista eszmeiség szépsége és az élmény forrósága. Mindez még fokozódik a *Volt, van, lesz* (1960) és a *Túl a határon* újabb ciklusaiban. Itt már mind gyakrabban tér vissza Gereblyés a költői alkatához természetesebben illő kötetlen formákhoz, láthatóan erre indítják az immár két évtizeden át fordított s eszmeileg oly rokon francia költők is. Gereblyés költészetében tiszta fényelég vonzó emberi magatartásának értelme: a kommunista eszmeiséghez való töretlen hűsége.

PÁKOZDY FERENC 1903. febr. 16-án született Münchenben. 1919-ben a KIMSz tagja, iskolája direktóriumának vezetőségébe választják. Az Eötvös Kollégiumban folytatja tanulmányait, Osvát elismeréssel illeti kezdő költői munkásságát, verseit közli a Nyugatban. A húszas évek végén bekapcsolódik a munkásmozgalomba, a 100% körhöz tartozik. Írásai jelennek meg — álnéven is — a 100%-ban, a Forrásban, a Korunkban, a Sarló és Kalapácsban s illegális kiadványokban. Kommunista tevékenységéért sokat üldözik, börtönnel sújtják. 1945 után egy ideig Rákoskeresztúr főjegyzője, majd iro-

dalmi és műfordítói munkásságából él, évek óta az Európa Könyvkiadó munkatársa.

Költői eszményei indulásakor, a húszas évek elején a szépség és a humánus voltak, a krisztusi szeretet. A *Nyugat* és a *Pandora* hozzák verseit, e míves gonddal formált szonetteket, amelyek aztán egyre inkább megtelnek valamilyen iránytalan nyugtalansággal, tettvággyal. *Embermérleg* (1927) című kötete (Pandora kiadás) záró szakaszában már kicsap a fegyvelmezett zengésből az érlelődő forradalmár hangja. „...Ki menti meg a vak világot, / ki látja a nyomorúságot?” — kérdi egy versében, másutt pedig már a világ megváltásának útjai fénylenek fel előtte. 1933-ban a *Korunk* közli álneven *Önéletrajzát*; ez a többrészes költemény megragadó erővel mutatja fel az osztályöntudatra ébredés geneziséit, amíg eljut a költő a döntő felismerésig:

Láttam a tőke—munka harcát
és megtaláltam a helyem,
Itt csak a dolgozók akarják,
hogy új világ, új rend legyen.

Pákozdy, midőn megérett benne a harcos ember, nem habozott elhagyni a sápadt parnasszien költészetet. Írásait a kommunista párt, az osztályharc szolgálatába állította. Agitatív, lázító indulat lobog ezekben a versekben, kizsákmányolásról, börtönökről és az eljövendő felszabadulásról vallanak a szikár prózaiság felé hajló, jellegzetesen „rappista” veretű, oldott formájú költemények. — A munkásosztályt ért súlyos vereségek, a fasizmus előretörése azonban visszaszorítják Pákozdy politikai líráját, megsokasodnak a kétségek, a lélek vergődése; a küzdelem távlatai elomlani látszanak, a filozófikus magasságokban járó gondolat és a mély emberi érzelmek együttese azonban művészi-
leg felemelik a verset. A háborúba hanyatló időben elapad Pákozdy lírája, csak a felszabadulás után szólal meg újra. Élénken figyel az újjáépülő ország, a szocialista építés mozzanataira, közéleti ihletésű költeményei új színekkel gazdagodnak. Műfordítói munkássága új lendületet vesz, különösen nagy eredményeket szerez a lengyel líra és költői epika, Miczkiewicz, Slowacki, a népköltészet stb. átültetésével.

KIS FERENC 1908. febr. 10-én született a Szatmár megyei Nagygécén. Családja agrárproletár, apja meghal a háborúban. Őmaga nyomdász-mesterséget tanul Mátészalkán és Budapesten. Bekapcsolódik a kommunista munkásmozgalomba, többször letartóztatják, munkaszolgálatra viszik. A háború végén partizánként harcol a Vörös Hadsereg soraiban. A felszabadulás után pártmunkás, könyvtáros. Írói munkásságáért József Attila-díjjal tüntették ki. 1964. január 9-én halt meg.

Első versei a *Munká*-ban jelentek meg. A 30-as évek elején kibontakozó költészete azonban hamarosan maga mögött hagyta a formai kísérleteket. Többnyire a magyar alexandrinos keretei közt megszólaló költeményeit tiszta,

világos képek jellemzik, ezek egyszerű és mély emberi érzéseket közvetítenek. Falun, szegénységben és árvaságban eltöltött gyermekéveinek emlékei mellé a városi munkás élményvilága társult, József Attila vonzásában így ő is az „utca és a föld fia”-ként énekelt. A szegénység életének föltoluló fájdalmai szövik át hivalkodás nélküli pártossággal, csendes keménységgel zengő verseit, de ez a fojtott nyugalom a rendíthetetlen biztonsággal hitt eljövendő felszabadulás valóságából táplálkozik.

A munkásosztály elnyomása ellen lázadt, keserű és csillapíthatatlan dühvel szemlélte a hazai és a nemzetközi fasizmus terjeszkedését. A megpróbáltatások idején fájdalmas hangok telítik a proletárköltő verseit, de a hűség és a soha el nem homályosuló kommunista hit ott parázslík ekkor is költészetében (*Szelíd hűrokon*, 1941). Melegszívű embersége, a munkáséletek iránti szeretete tölti el a felszabadulás utáni költészetét, különösen szépek „önéletrajzi versei”. Pártos és egyetemes érvényű mondanivalóját a szabadság és a munka ihlették, ezért is került el verseit a megszüürkítő sematizmus.

Életének, költői pályájának révbefutása történelmi példázat; osztálya, az egész munkás nép méltó és természetes honfoglalása feletti öröm szakad ki szívéből, midőn így fejezi be *Csendes diadallal* (1951) című versét:

Csúnya volt, de szépen múlik az éj, távol
kakas kukorékol torkaszakadtából —
győztesen mosolyog keleten a hajnal,
mosolygok, lelkemben csendes diadallal!

A munkásosztály teremtő erejének nagy nyugalma árad versei világában, ez adja költészete szépségét és megragadó biztonságát.

LUKÁCS IMRE 1908. február 4-én született Devecseren, munkás családból. Apja elesett a háborúban, anyja nevelte fel három gyermekét. Lukács férfi-szabó szakmát tanult, sokat volt munka nélkül. 1929-ben tagja lesz az MKP-nak és írni kezd. Első kötetét az ügyészség elkobozza, és a szerzőt börtönre ítéli, később is többször letartóztatják, munkaszolgálatra hurcolják munkásmozgalmi tevékenységéért. Munkatársa, ill. szerkesztője a KMP több illegális és legális kiadványának. A párt megbízásából a „Munkásírók” csoportjának szervezője. A felszabadulás óta újságíró.

Költészete a harmincas évek elején szólal meg, hol gáttalanul áradó szabadversekben, hol fegyelmezett szonettekben. Témája a nehéz munkásélet, a rabság, a hányatott ifjúság emlékei, a sivár zuglói táj. Disztelen nyelven ír, a nehéz években néha fájdalmas dallamok csengenek fel elszántságot és töretlen kommunista hitet sugárzó verseiből. A proletariátus elpusztíthatatlan szabadságvágya hevíti s a fasizmus gyűlölete. „Magyar vagyok: munkás, költő és ember / s habár szívem félig telt félelemmel / . . . mégis bátran . . . / küzdök tovább, hogy igazunk kitessék” — ez ars poeticája. A felszabadulás után írt verseiben lassan feloldódik a múlt idők emléke, uralkodóvá válnak a derűsebb színek.

HOLLÓS KORVIN LAJOS 1905. december 8-án született Budapesten. Munkásként, majd mint tisztviselő élt, újságíró volt. Kora ifjúságától részt vett a munkásmozgalomban. 1933-ban a KMP félillegális lapját, a Kórusművészetet szerkesztette. 1935-ben pályadijat nyert a Nyugat novellapályázatán. Tevékeny és vezető szerepet játszott a kor munkás kultúrmozgalmában, többször letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték. A háború alatt munkatáborba hurcolták. A felszabadulás óta írói munkásságából él.

Első versei még a húszas évek elején jelentek meg. Az expresszionista szabadversek eszmei töltése eleinte eléggé általánosan humanista jellegű, de az évtized fordulójára a kommunista munkásmozgalomba kapcsolódó költő lírája egyre inkább megtelik harcoss tartalommal. Hollós Korvin Lajos az agitatív pártköltészet egyik képviselője lesz. A munkástömegek nyomorának riasztó képeit hozza művészileg néha egyenetlenül megmunkált soraiban, s a leltárszerű feltárás forradalmasító hatását számtalan legálisan vagy illegálisan terjesztett kiadvány viszi szét a tömegekhez. Hollós Korvin a harmincas években is virágzó munkás kultúrmozgalom egyik leglelkesebb vezetője, ekkoriban született írásai közül kiemelkednek a szavalókórusok számára írt pattogó ritmusú, lendületes versei (*Sütőmunkások, A vas dala* stb.). A fasizmus előretörésének nyomasztó hatására s a munkásmozgalmon belüli egyenetlenségek következtében a küzdésre termett költői alkat átalakul némiképp, megsokasodnak lírájában a rezignált hangok, a kétségek; néha önostorozóan fájdalmas hangok tolnak fel, s az elerőtlenedés folyamatát csak részben enyhítik párizsi útja derűsebb költői színfoltjai. A munkatáborok és állandó üldözések közepette élő költő líráját később egyre inkább áthatja az egyetemes hazaszeretet és a fasizmus gyűlöletének érzete; a végletes feszültségek ideje elmélyíti, gondolatibbá teszi és nemesebbé alakítja költészetét. *Hazám vagy végre* című versével üdvözli a felszabadulást, a szabadságdalok feltörő kórusának egyik legszebb hangja ez. Az elkövetkező években lírája prózairói munkásságának kiterjedése mellett háttérbe szorulni látszott, s csak 1957 után bontakozott ki újra. A háború alatt megjelent *Zivatar* című s főleg munkásmozgalmi témákkal foglalkozó elbeszéléseit a felszabadulás után regények (*Hátsólépcső* stb.) s elbeszélések sora követte, 1956 tavaszán *Hunyadi* című drámája került színre.

KÖRMENDI ZOLTÁN 1898. jún. 10-én született Budapesten, kistisztviselői családból. Egyetemi hallgatóként a Szocialista Diákok Szervezetének titkára, a proletárdiktatúra alatt a Közokt. Népbiztosság munkatársa, tagja a megalkuló KMP-nak. A forradalom bukása után letartóztatják, kizárják az ország összes egyetemeiről. Ezután tisztviselőként él, sokat van munka nélkül. Írásai a 100%-ban, a Korunkban, a Szép Szóban, a Válaszban, a Népszavában s más lapokban jelentek meg. Fontos és kiterjedt munkát végez a proletariátus kulturális mozgalmában. A háború alatt többször behívják munkaszolgálatra. 1944-ben Mauthausenbe kerül, majd Günskirchenbe, itt hal meg.

A húszas évek közepén kibontakozó és több mint egy évtizeden át virágzó munkás kultúrmozgalom vonzásában formálódott *Körmendi Zoltán* költészete is. Az avantgard stílusjegyeivel írt szavalókórusai mellett a bensőségebb lírai zsánerek kialakítására is törekedett. Szociális ihletettségű versek mellett novellákat is írt, legjelentősebbet a városi szociográfiák terén alkotott.

NÁDASS JÓZSEF 1897-ben született Budapesten. Az irodalmi életbe Kassák lapjaiban kapcsolódott be, 1920—26 között Bécsben élt emigrációban, majd idehaza tisztviselőként. Egyik vezető munkatársa Kassák Munka című lapjának, ír a Nyugatba és a Szép Szóba is. 1938-ban újra emigrációba megy Norvégiába, majd hazatér. A nácik Mauthausenbe deportálják. A felszabadulás óta írói, tisztviselői, lapszerkesztői majd újságírói munkásságából él. A norvég irodalom jeles fordítója.

Költői pályája a bécsi emigrációban bontakozott ki. Két korai kötetében Kassák konstruktivista iskolájának formai újításait követi. A tartalmi elvontságtól a későbbi szimultán építkezésű költemények sem tudnak még szabadulni, csupán a harmincas évek fordulóján színezik át a társadalmi élet megrázkódtatásai e lírát. Nádass művészi világvégét a későbbiekben is messzemenően meghatározza mestere szuggesztív hatása. A szegényekhez, a szenvedőkhöz és elnyomottakhoz fűződő rokonszenve végig jellemzi költészetét, de az elszánt harcosoktól való elszigeteltsége okán líráját befátyolozzák a rezignáció, a fájdalom elernyesztő momentumai. Így egyre inkább a harcot távolról szemlélő attitűdöt vesz fel, a tehetetlenség érzése uralkodik el verseiben. E világ-érzés egyre finomabbra és zengőbb dallamra formált szabadversekben nyilvánkozik meg, ez mondanivalója természetes köntöse. A felszabadulás utáni években elbeszéléseket, szubjektív színezésű önéletrajzi és korregényeket is ír Nádass, de költészete is kibontakozott. A nehézségeken úrrá levő szocialista rend viszonyai között egy harmonikusabb, derűs és nyugalmas költészet születik meg, amelynek fő hitvallása a dolgozó emberek ügyével való mély azonosulás.

FORGÁCS ANTAL Bicskén született 1910. február 10-én. A húszas évek végén kezd verselni. Írásai a Társadalmi Szemlében, Gondolatban, Nyugatban jelennek meg. Tanulmányt ír Adyról. A 30-as évek elején kapcsolatba kerül az illegális kommunista mozgalommal. A Sallai—Fürst-perben letartóztatják, de bizonyítékok hiányában szabadon engedik. Hivatalnokként él. 1938. szeptember 10-én elhagyja az országot, Franciaországban részt vesz az ottani magyar írók munkájában, ír az erdélyi Korunkba, a párizsi Üzenetbe. A németek elől délre menekül. Grenoble mellett 1944 tavaszán elfogja a Gestapo. A Drancy-i internálótáborból Németországba hurcolják, ahol nyoma vész. Utolsó versei még nem kerültek elő.

Két nagy élmény táplálja Forgács Antal költészetét: találkozása a munkásmozgalommal és a fasizmus brutális támadása feletti megrettenés. Neve először a *Jóság* (1929) című antológiában tűnik fel Radnóti Miklós és

Lakatos P. Pál társaságában. E maréknyi verscsokor hangulatát a kesernyésen józan számadás kötelessége színezi. Forgács egy generáció nevében szól, költők nevében, akik a forradalmak bukása után értek férfit, s rossz közérzetüket nem oldja a céltudatos akarat, vágyaik bizonytalanok. Ő is azzal a költői nyelvvvel indul, amely Kassák nyomán és a még teljesen le nem zárult avantgarde-törekvések hagyományaként szinte kötelező: versalakba tört prózát ír, az expresszionista versvázakat azonban már szürrealista képfoszlányok díszesítik. Első kötete, a *Fanyar idő* (1933) a mozgalmi munkáját kettőtörő lebukás utáni hangulatokat rögzíti. A versek alaphangja a bánat, későbbi prózai írásainak tanúsága nélkül is nyomban megéreznénk: ez a költő Tóth Árpád és Juhász Gyula felől igyekezett a küzdők sorába, s eredendően nem harcos alkata okán nem annyira József Attila, mint inkább Radnóti csillagának lett hű bolygója. Formailag az átmenet állapotát rögzíti a kötet, a szabadon áradó sorok fokozatos megszelídülését, s fel-felbukkan a daktilus is, ami a későbbi Forgács-versek oly jellemző dallamát adja. Tartalmilag a megvertség tudata és a dacos hűség perlekedése tolul előtérbe. Szolnoki katonáskodása emlékét őrző versei közül kiemelkedik *A Tiszánál*, amelyben Petőfire emlékezvén harcos utódnak tudja magát, s a folyót elkísérő fák lengő ágaiban a sápadt tüntetők öklörázását látja. A második kötetre (*Hűvös magány*, 1936) jellemző változást éppen ennek a motívumnak a meghalványodása mutatja, a *Petőfi* című versben a barna fák már „unottan álltak süppedt partokon, mint vert sereg, mely a harcokon hiába fáradott”. Forgács költészetét ezekben az években már teljesen hatalmába kerítette az a vereség-hangulat, amely a fasizmus előretörése nyomán oly szélesen szétáradt a magyar irodalomban, a szocialista irodalom egy részében is. Megerősödik verseiben a magány, az elszigeteltség, a céltalanság tudata, a kesernyés bánatos hangulatok középpontjában a „hiába”, a „bénító semmi” fészkel, mint megannyi visszhang „a semmi ágán ül szivem” hangtalanul zokogó bánatára. „Az eszmény oszlik, rajza már laza” — írja egyhelyütt, „Felszállnom nem lehet már, jól tudom, hogy minden elveszett” — panaszkodik másutt, s mindenüvé elszivárgó büntudata szövö át álmait. Megjelenik sorai közt „a förtelmes halál” réme, gyilkosok osonnak és kések villognak a finoman vibráló víziókban, ekkor már „tudta”, de még „nem hitte”, hogy értelme „szép fátyla elszakad”. Utolsó kötete, az *Időm törvénye szerint* (1938) és a Korunkban megjelent versei egyre halványuló pasztellszínekkel övezik a hátrálás, a menekülés panaszos szavait. A szorongás, a félelem lépnek előtérbe, s a „gránit idő” ellen óvó vers babonás tisztelete. „Minden biztos egész sikoltva széttörött” — írja végül, s felteszi a végső kérdést: „Miért is éltem én?”

HAVAS ENDRE Budapesten született 1909. dec. 13-án. Hivatalnok volt. 1930-ban Párizsban kapcsolatba került a kommunista párttal. 1933-ban idehaza kommunista propagandáért fogházra ítélik. 1939 tavaszán Franciaországba megy, onnan 1940-ben Afrikába, majd 1942-ben Angliába emigrál. Károlyi

titkáráként részt vesz a Magyar Függetlenségi Mozgalomban, a felszabadulás után diplomáciai szolgálatba lép. A személyi kultusz áldozataként halt meg 1953. március 9-én.

Havas Endre költői indulása egybeesik legmélyebb emberi válságával. A fasiszta osztálybíróság kíméletlensége és a nemzetközi reakció előretörése megrettenteti az illegális munkában és az osztályharcban még meg nem erősödött fiatalembert, kétségbeesetten keresi a feloldó, megvilágosító szót. Így kerül egy időre a szociáldemokratákhoz, majd Kassák *Munka*-köréhez. A harmincas évek közepén írt versei szinte kivétel nélkül a széttört harmóniáról panaszkodnak, többnyire Kassákon iskolázott költői modorban. (*Sebesülten*, 1938.) Párizsban a kommunista Aragon és Éluard hatása alá kerül, szürrealista fátyszöveg uralkodik el líráján és prózáján egyaránt. Az antifasiszta népfrontkorszak kiteljesedése és a demokratikus erők győzelmei nyomán lírájában egyre sokasodnak a realitás képei, a fokozott tisztulás egyben a világnézeti egyensúly, a kommunista életeszmény újra megtalálásának kísérő jelensége lesz. Hasonló pályát fut be *Hernádi* (*Hercz*) *György* is, aki az 1919-es forradalom költőjéből előbb Kassák hívévé válik, majd több mint egy évtizedre elhallgat. A harmincas évek közepétől újjáéledő lírája és drámái a fasizmus okozta rettenet nyomán kelt válságot, a küzdelem első sorából való visszavonulás lelkiismereti nyugtalanságát tükrözik. Az oldódást csak a felszabadulás utáni évek hozzák el. *Havas* és *Hernádi* a szocialista építés biztonságát adó körülményei között együttműködőkkel alakítják ki késői lírájuk harmóniáját.

VÉSZI ENDRE 1916. okt. 19-én született Budapesten. Apja szappanfőző. Vészi négy polgári elvégzése után acélvésnök szakmát tanul. Ifjúmunkás, a vasas szakszervezet tagja, bekapcsolódik a munkásmozgalomba. Versei 1934-től a Népszavában, majd a Magyar Hírlapban, Pesti Naplóban, Nyugatban, Szép Szóban és a Válaszban jelennek meg. 1937-ben *Felszabadultál* című regényéért a Pantheon kiadó Mikszáth díját nyeri el. A Népszavában (1935–40) ipar-szociográfiai riportsorozatot ír. A munkásírók köréhez tartozik. 1942 végén munkaszolgálatra hívják be, 1944 végén deportálják. A felszabadulástól 1952 elejéig a Népszava munkatársa, azóta írói munkásságából él. Kétszer tüntették ki József Attila díjjal.

Vészi Endre is a szocialista költészet halkabb, meghittebb húrjait szóltatta meg, noha indulása a harmincas évek elejére, az érdesebb proletárlíra virágzásának idejére esik. Költészetének alapmotívuma a munkásokkal, a szegényekkel való azonosulás, hiszen ő maga is munkássorban él ekkor. De eszmevilága nem a forradalmár-harcosoké, hanem a csendesen bizóké és a jövőt váró együttérzőké. A védekező, tiltakozó attitűd ellenére így beszívárog lírájába a mindent elöntő szomorúság, a reménytelenség; lágy, bánatos panaszként szól szava s csak ritkán lobban fel hirtelen lángként a dacos indulat s a tudat, hogy: „...Majd felel a csendes világ is / s fölgyullad, ami gyuló.” (*Óda*, 1936.) Vészi szívesen fordul a munkássors, a családi és egyéni életnek benső világának

kisműves kimunkálása felé, megkapó hangulatú interieur-ök születnek tolla nyomán. A kötött és szabadon áradó versformát egyaránt műveli, műgondja fokozatosan erősödik. A háború és a fasizmus előretörése idején szürrealista, szimbolista fátyolozottság borul lírájára, de a törtfényű közegben még érzékletesebben képes kifejezni a borzalmak és félelmek uralta lelkiállapotot, mint korábban. Ekkor is egynek tudja sorsát a szegényekével, „...csak néktek tartozom én számadással. . . hogyan törődne riadt szívem mással” — írja, de mégis koncentrációs táborok lakójaként az elszigeteltség, a magány tudatában elmerülni látszik a remény — legalább önmagának. A felszabadulás után lírája továbbra is megtartja halk hangszerelését, a szocialista humánus derűje hatja át filozófus elmélyültségre törekvő köz- és magánéleti líráját egyaránt. Vészi 1937—38-ban megjelentetett már két regényt, prózai és drámaírói munkássága az utóbbi években jelentősen kibontakozott.

SALAMON ERNŐ 1912. május 15-én született Gyergyószentmiklóson proletársorban. A fűrésztelepen nő fel, majd Gyergyóban elvégzi a líceumot. A kolozsvári egyetem jogi fakultására iratkozik, bekapcsolódik a kommunista munkásmozgalomba. Gyakran van munka nélkül, egy ideig a Brassói Lapoknál újságíró, majd a Korunk munkatársa. Ír még a Reggeli Ujságba, a Kelet Népé-be, a Magyar Nemzetbe, a Magyar Csillagba. Többször letartóztatják, 1941-ben internálják. 1942 májusában munkaszolgálatra vonul be Ukrajnába, tifuszban megbetegszik, 1943. február 27-én egy olasz katona agyonlövi.

Salamon Ernő lírája egészen külön koloritot képvisel a szocialista és antifasiszta költészetben belül, a valóság nyersebb-közvetlenebb megjelenítésével, egész költészetét átszövi kommunista magatartásának mély művésziességgel érvényesülő természetessége. A romániai magyar nyelvű költő a József Attila nyomdokain felnövő lírikusgeneráció talán legeredetibb és legtehetségesebb képviselője. Korai halála torzóvá merevítette életművét, egy rövid évtized adatott számára önmaga kifejezésére. Salamon küldetésének tekintette hivatását, a gyergyói fűrésztelepek szegény munkásnépe gyötrelmesen sivár élete sikolt benne és általa felszabadulásért, tartalmas-, gazdag emberi életért. A nagy gazdasági világválság nyomán felerősödő forradalmi hullám, a széles munkástömegeket küzdelembe lendítő sztrájkok idején bontakozik ki lírája. Általutván az Adytól, Kassáktól kapott indítás rövid szakaszán, a korai József Attila és Komját nyelvéhez hasonló hangvétellel szól kenyértelenségről, sorvasztó proletárbetegségről, börtönökről és a hitről is, amelyet nem sóhajok öveznek, hanem az ökölszorító elszántság. Pedig ő is szeretne szelíd lenni: „...Csak néha fáj, hogy ember vagyok, / s hogy nem lehetek isten, jóltevő és igazságos, hogy / vér nélkül oldjam meg a forradalmas életet” — írja 1933-ban (*Hé, Bartalis János*) A vereségek és az embertelen elnyomás legsötétebb idején sem alszik ki szívéből a remény, hiszen a magányosság, megtiportság rezignációra készítő átmeneti hangulatait is újra és újra átfényesíti a „telepi szegény nép” iránti szeretete és az őtőlük tanult szolidaritás ereje.

„Elküldöm bíbor, bordó
csókom friss köszönetnek,
Mit szép gyermekkoromban

ott kaptam lenn: honomban” — írja a *Dal utódok-nak* című hatalmas poémájában. A korai zaklatottabb és ziláltabb áramú szabadversek később egyre inkább a mondandó dinamikus rendjétől meghullámoztatott kötöttebb versformába igazodnak s ezekben az érdes nyelvezetű költeményekben havasi tisztaságú, üde levegőjű világ tárul ki: a szegénység megannyi szomorú jelét, emlékképét a korán sírbahullott apa, a fia jobb jövőjéért kétségbeesett igyekezettel küzködő anyja, s a székely, román, zsidó és szász munkások világát a naturalista nyomorköltészetet elkerülve fonja fénybe és emeli költészetté a kommunista eszmeiség. A soknemzetiségű Romániában a munkásosztály internacionalista gondolatvilágát képviselte Salamon, a határokat dúló fasizmus és a háborút hozó agresszió ellenében a népek egyetértéséhez és békés akaratahoz fellebbezett. (*Békevers*, 1938). „Melleded élnek” című ciklusában Emil Isactól Áron Cotrusig, Tudor Argheziig román költőket szólaltatott meg magyarul; költőket, akik ugyanazon a humanista hangon szóltak, amellyel ő kívánta áttelekesíteni a mind embertelenebbé váló kort.

Lírájában szerteáradnak szerelmi költészetének derűs dallamai, két ember kommunista életközösségének felemelő, megerősítő nagyságáról vallván. Néha a népballadák, rigmusok hol fájdalmas, hol táncos kedvével perdülnek — lejtenek sorai, olykor átszöve a daktilus zenéjével, máskor szinte prózává ereszkedve, szintén a törhetetlen életvágy keserűből és édesből összeszótt ízeivel. Tudta, hogy ő is a halálraitélt nemzedék tagja, ezért is írta meg harminc éves fővel költői végrendeletét, amelyben jövendő halhatatlan sorsát is összeköti a dolgozók felemelkedésével, megvilágítván egyben e küzdelmes élet megpróbáló-felemelő humanitásának értelmét: „Hiszek a dolgozóknak, — írja — mert keresztülmentek az igazságtalanság, félrevezetés, kiszolgáltatottság, a szolgaság, műveletlenség, éhezés és betegség hétpróbáján. . . kigyöngyöztek magukból okos jóságú, tiszta tekintetű, rendületlenül bízó . . . élcsapatot. Ez a hétpróba, amelyben jogunk gyökerezik a jövőhöz: ez a *gyöngyörű sors!*” Ezzel a tudattal indult el arra is, ahol: „halál, halál mered az útnak alján”, a küzdelem és helytállás férfias példájával hitelesítvén azt a tartalmas optimizmust, amely egész költészetéből sugárzik.

LUKÁCS LÁSZLÓ Szomolnokhután született 1906. márc. 31-én értelmiségi családból. Bolognában, majd Párizsban tanult egyetemen, itt ismerkedett meg a munkásmozgalommal. Idehaza tisztviselőként élt. A 30-as évek elejétől tagja a KMP-nek, egy időben a Vörös Segélyt vezeti. Többször letartóztatják. Verseit a Népszavába, Magyar Nemzetbe, Magyar Csillagba írja. A bor-i koncentrációs táborban pusztult el 1944 nyarán.

Emberi és költői pályája egyenesvonalú emelkedés. A polgári humanizmustól a kommunista eszmevilágig, Kosztolányi és Babits fénykörétől a szoci-

alista intellektuális költészetig feszül ez az ív. Első versét még a Nyugat közölte 1926 végén, alighogy visszatért Berlinből, ahol filmmel foglalkozott. Korai verseit finom formakultúra jellemzi. A Nyugat iskolájának jegyeit viseli magán még Lukács, halk impresszionista hangulatképeket fest. De már ezek a költemények is méhükben hordozzák az egyre realisabb kontúrokkal meghatározott vágyat a megtartó közösség után s az embertársi szeretet általánosságain túlmutató humanitást. A húszas évek végére Lukács László közel kerül a munkásmozgalomhoz, verseinek külleme egy időre érdekesebbé válik; szavalókórust ír, szabadverseket, lazán omló, de sodró erejű költeményeket, amelyekben az Eszméről, a Gondolatról, a munkásszolidaritásról és a Tetről van szó. *Én és mi* című esszéjének alap gondolata az egyéniség és a közösség viszonya, friss marxista tudását próbálja ezen a kemény anyagon alkalmazni. Aztán évekre elhallgat mint költő, ez az idő a mozgalomé, a börtöné. Amikor 1938-ban „leejtett furulya”-ként újra feltör belőle a dal, már elkomorult a láthatár, a faszizmus fenyegető árnyai terpeszkednek és ez a körülmény messzemenően meghatározza majd Lukács László most kibontakozó költészetét.

A környező világ jelenségeit nem annyira pasztikusán érzéki valóságukban, mint inkább a rendező értelem prizmáján átszűrve fogadta magába, ez azonban nem tette színtelenné költői világát, sőt az érzelmek, hangulatok és sejtelmek természetes emberi gazdagságát még különös erővel emelte egy magasabb költői síkba. A polgári líra művészközeit a szocialista érzés és gondolatvilág visszatükrözésére tette alkalmassá. Mélytüzű szerelmi lírája egy tiszta és igazán szocialista módon emberi magatartás tükre (*Csillagsók, Nem is tudjuk*). Sejtlem és tudás felismerik a szálakat a szerelem veszélyeztetettsége és a faszizmus embertelensége között, magánélet és a köz ügye fonódik itt egy egésszé. A fokozódó elnyomás hallatlanul finomra csiszolja az allegorikus megnyilatkozás formáit, a lehetőséget, amellyel nyíltan vagy hallgatagon teljesítette a pártköltő hivatását: támadta és leleplezte a faszizmus embertelenségét (*Galamb-
lövőverseny, Horror, furor*), ébrentartotta a hitet és szította a társadalmi felszabadulásra törekvés tüzét (*Szobrok, Körfürész.*) Lukács László egyre neme-
sebbre érő, kiteljesedő lírájának éppen az adja különös erejét, hogy a költő úgy volt antifaszista, hogy egyszersmind bele tudta foglalni világképébe és költésze-
tébe a szocialista forradalomért vívott szüntelen küzdelmet, nem látott ellen-
tétet a két nagy program között. Ellenkezőleg, világos volt előtte, hogy a nép-
hatalom győzelme hozza el majd a felszabadulás nagy lehetőségével együtt a
barbár faszizmus pusztulását és a békét is. Ez a többekben tisztán élő gondolat
világítja át váltakozó fénnel nagy verseinek egész sorát. (*Körfürész, Favágó,
Kócsagok, Rettegő, Egy kislány arcképe, Halotti beszéd Schönherz Zoltán halá-
lára*). Volt költői szava a tömörülő egységet zavaró szektás baloldalaról és az
álmodozó népieshez is, akinek jó tanácsként adta a megsűrűsödött korban:
„Nem kórkép kell már: Csipesz, kés! — Villogó kaszaél! . . . Cséphadaró.”
Főleg az orosz és a német irodalom tájait bekalandozó műfordítói munkásságá-

ban is a rokon eszmék után nyomozott, Rilkrét *A szegénység és a halál könyvéért* kereste fel, megtalálta még nála is azt az érzékeny, meleg emberséget, amelyet átadhatott a polgári költő örökéből egy más világ elnyomottjainak és kizsákmányoltjainak. Lukács László pályáját derékban törte ketté az erőszakos halál, ígéretes bontakozása, meghódított költői magaslatai kiemelkedő helyet biztosítanak neki a szocialista és antifasiszta gondolati líra megteremtőinek sorában, József Attila és Radnóti kisebb fényű társaként.

ZSIGMOND EDE 1916-ban született Pesterzsébeten, munkáscsaládból. Magyar—német szakos tanári oklevelet szerzett a budapesti egyetemen, házitánítóskodott, majd 1943-ig a Népszava és korábban a Szocializmus külső munkatársa volt; ekkoriban kerül a munkásmozgalom közelébe. A Népszava, a Szép Szó, a Magyar Csillag s a háború alatt rendszertelen időközökben megjelenő baloldali antológiák hozzák verseit. A *Március*-ba Petőfiről ír nagyobb tanulmányt. Munkaszolgálatra kényszerítik a keleti fronton, itt 1944-ben nyoma vész.

Zsigmond Ede a pesterzsébeti munkástelepek világának küldötteként érkezett az irodalomba. A harmincas évek elején írt néhány verse szelidlelkű humanistának mutatja, aki érzékeny idegzettel reagál a durva kor ezer bántására. Félelmek, magányérzet, a céltalanság tudata bujkál sorai között, majd egyre élesebb kontúrokkal rejlik fel a nyugtalanság oka: a fasiszta korszak brutalitása. (*Vigyázz, Kóbor kutya*). E bánatosan finom hangulatokkal teli költészet a harmincas évek végére markánsabbá válik, együtt emelkedik a kor szocialista lírájának nagy hullámával. Zsigmond Edében mindig is elevenen éltek ifjúkora környezetének emlékei: munkanélküliség, esett sorsok, proletárhálál merültek fel a múltból, s nem a nyomor és tehetetlenség állóképeiként, hanem beleágyazva a felszabadulásra váró nagy szándékok költői helyzetrajzába. Az elkötelezettség tudata rohamosan erősödik, „Keress a harcot és az örvényt / Gyáván, szédülve ne kerüld!” — írja egyhelyütt, másutt pedig leszámol a rezignált hangulatokkal s a szelidséggel, hisz be kell látnia: „nagylelkűen és harag nélkül nem lehet élnie. Az övéivel akar „csoportosulni”, tábort keres és éles vonalat húz önmaga és az ellenség között. (*Keress a harcot, Csoportosulj a tieiddel.*) Mindez nem jelenti a korai proletárirodalom elzárkózó attitűdjét, hiszen Zsigmond költészete is a széleskörű antifasiszta eszmevilágban emelkedik egyre feljebb művészileg is. Csupán arról van szó, hogy a szocialista írói felelősség önkéntelenül is azt a legerősebb áramot keresi, amely biztosítéka lehet osztály és nép *együttes* felszabadulásának. Az ő későbbi antifasiszta lírájának, ha a cenzúra miatt mégoly finoman átszűrve is, alapszólama marad a társadalmi felszabadulás igénye. Végző évei emberi és költői éréseinek kibontakozását jelzik. A harmóniát kereső intellektualitást az egyéni pusztulás lehetőségének sejtelméi fátyolozzák ugyan, utolsó nagy verseiben mégis meggyőző hittel fellebbez a jövőhöz. (*Elszántan és szeliden, Türelem, A lápon túl, Adj erőt!*)

VETŐ MIKLÓS 1918. nov. 4-én született Budapesten, munkás családból. Gimnáziumot végzett, szakmát tanul. Versei a Népszavában, a Szép Szóban és antológiákban jelennek meg. Készülő kötete a cenzuránál elveszett. A háború végén katonaszökevényként a harkai táborba zárják, itt hal meg tifuszból 1945. február 13-án.

Emberi és költői eszmélkedése azonban már a háború idejére esik. Szerelmes verseinek vonzó tisztasága, játékos költői kedvének színes villódzása az ember jogait hangsúlyozzák az embertelenség korában. Az ő líráját is átszövi a veszélyérzet, a keserű bánat tájai sötétek, de hite ép. Természetes szellemi környezete a szocialista tudatvilág, antifasizmusa és szocialista törekvései egygyólvadnak. (*Szellemidézés*). Ő is a „szelidek és elszántak” fajtájából való volt, mint Zsigmond Ede.

KNOPP IMRE 1905. április 14-én született Budapesten, a Ferencvárosban. Polgári iskolát végzett, többféle szakmában dolgozott, munkásként élt. 1928-tól vett részt a mozgalomban. A 401/1—2. pol. büntetőszázaddal Tápiósülyről munkaszolgálatosként került a keleti frontra, ahol 1942. nov. 11-én agyonlőtték. Verseinek jelentős része, novellái, regényei kéziratban maradtak vissza.

Knopp Imre költészete már az ún. „munkásírók” markánsabb arcélére emlékeztet. Témáit a gyári munkások életéből meríti, színei nyersegek és érdesek, vádoló szavát osztályharcos indulat fűti, kevesebb gondot fordít a művészieségre, mint költőtársai, fontosabb számára az agitatív szándék világos kifejezése, közvetlensége. Verseit a szavalókórusok adják elő (*Pedro*) internacionalista, marxista eszmeisége szövi át optimizmussal még azokat a verseit is, amelyekben előre sejtí mártír sorsát (*Utolsó tanítás*, 1942).

SZÜDI GYÖRGY 1909. júl. 25-én született Újpesten, munkás családból. Volt kereskedőtanonc, lakatosinas, szövő. 1927-ben Franciaországba megy, ahonnan 1931-ben kiutasítják. Itthon a legkülönbözőbb munkahelyeken dolgozott. 1927-től részt vesz a munkásmozgalomban, 1931-től a KMP tagja. Többször letartóztatták. 1940—41-ben internálták. A németek bevonulása után illegálisba ment és részt vett az ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után pártfunkcióban dolgozott, 1947-ben műtéten esett át, azóta betegkedik. 1964-ben József Attila díjjal tüntették ki.

Szüdi György proletáriróként lépett fel a harmincas évek közepén, megragadó erővel érzékeltette a tőkés rendszer igájában szenvedők nyomorúságos életét, a külvárosok sivár világát. Éppen a megrázó leltárral fejezte ki forradalmas kommunista hitét, még akkor is, ha az állandó személyes üldöztetés és a tömegek elesettsége nyomán a keserűség elhomályosítja is néha a jövődj felsejlő körvonalait korábbi verseiben. A felszabadulás után lírája megtelik fénnel, korábbi művészi töredezettségét a lírai fegyelem sokban megszünteti. Népies dalszerűsége törekvő költészetében egyre gyakrabban jelennek meg a filozófus témák, az emberi fájdalom és megpróbáltatás ellenére is helytálló kommunista hiteles, meggyőző optimizmusa. Szüdi kísérletet tesz a verses és

mesés epika alakítására is; a szülővárosról, Budapestről, majd *A forradalom katonájáról* szóló poémája, fantáziadús gyermekversei költészete változatosságáról tanúskodnak.

A „munkásírók” körének évekig aktív költői voltak VAÁD FERENC, LÁSZLÓ GYULA, RAJCSÁNYI KÁROLY is, az időszakos antológiák, baloldali lapok hasábjain jelentek meg verseik. A felszabadulás után már kevesebbet írtak, a kulturális élet különböző területein munkálkodnak.

FÖLDEÁK JÁNOS 1910. febr. 20-án született Budapesten, munkáscsaládból. Polgári iskolát végzett, majd kitanulta a könyvkötő szakmát, ebben dolgozott a felszabadulásig. Tevékenyen részt vett a munkásmozgalomban, 1930 óta tagja a pártnak, szakszervezete vezetőségi tagja volt. Írásai 1935-től a baloldali lapokban, folyóiratokban és a negyvenes években kiadott munkásírói antológiákban jelentek meg. 1945 után szakaszervezeti titkár, majd vállalati vezérigazgató. 1950–51-ben az Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója, ezután három évig az Írószövetség nevelési osztályát vezeti. 1954-ben az Új Hangot szerkeszti, 1955-től az Irodalmi Alap helyettes vezetője, 1960-tól igazgatója. József Attila díjas.

Földeák János az egyik legjellegzetesebb képviselője a „munkásírók” csoportjának. A húszas évek végén indult; szinte epikus bőséggel, megszakítatlan rendben áradó, hosszú sorokból építkező versfolyamaiban mintha csak a korabeli munkásélet kuszán örvénylő természetes mélységeit akarná visszahangozni. Az osztályból kisugárzó erő inkább ösztönös érzékeléséről van itt szó; az első kötetet átható forrón erotikus szerelemvágy is a természeti világ elpusztíthatatlan erőiről vall. A némileg iránytalan robbanékonyságot a rendező osztálytudat később szabályosabb formákba kényszeríti, a gondolati elem kiterjedése egyre inkább átsugározza a költői szándékot.

Földeák eszmeileg teljesen távol áll már első korszakában is a Munkakör költőinek elvont, sápadt humanizmusától, resignáltan fájdalmas lírájuktól; ő a nyersen érdes, erős cselédparaszti és munkáséletéről szól; de nem zengő dallamokban, hanem keményen tagolt, lüktető ritmusú, gondosan feszesre húzott versegységek végtelen gördülésében. Átérti helyzetét, ismeri a barbár tőkésrend arculatát, lefojtva erőit, az „új világ” fogadására készen áll: „... ki most alul / vergődik még, de áldozat árán / majd diadallal szabadul!”

A felszabadulás után egy ideig őt is háttérbe szorították a munkás és proletárirodalommal szemben ellenszenvet érző kultúrpolitikusok, de lírája mégis a hazájában uralkodó osztályá lett munkásság öntudatával, pártosságával telítődött. Győzelmi jelentkezésként ad hirt egyszerűen és tárgyias realizmussal a szocialista építés előrehaladásáról, a megváltozott munkássorsról.

Józan szemlélete a proletárirodalom egy régebbi fázisának emlékeit kelti új életre, a tények tisztelete, az álmodozó romantikától mentes objektivitás megteremtette a vershez illő nyelvet is, a higgadt, díztelen, de pontos fogalmazásra alkalmas munkásbeszéd nemes változatát.

Az ötvenes években a népet és a vezetést elválasztani kezdő súlyos hibákat érezvén a párt eszméihez töretlenül hű munkásköltő aggodalmas vívódását halljuk ki verseiből. Az ellenforradalom leverése óta is egyre gazdagszik Földéak lírája, színesebbé és többhúrúvá válik költészete. Igényes gondolati elmélyültséggel világítja át a mindennapok problematikáját, kommunista hit munkál markáns kontúrú költészetében. Régebről kelt elbeszélései után legutóbb az ellenforradalomról, majd a mai ifjúság problémáiról írt regényeket.

KESZTHELYI ZOLTÁN 1909. dec. 1-én született Keszthelyen, munkáscsaládból. Középiskoláit magánúton végzi, szövőtanulónak megy s részt vesz a munkásmozgalomban. Később tisztviselő lesz, majd újságíró, 1933-tól a Népszava munkatársa, itt jelennek meg rendszeresen versei is. Szerepel a Nyugatban, a Válasz és Szép Szó is közlik írásait, valamint a szocialista antológiák. A felszabadulás után egy ideig a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár munkatársa, elvégzi az egyetem bölcészkarát, 1947—48-ban a Kortárs c. lap munkatársa, majd két évig a Népművelési Központban dolgozik. 1949-től írói jövedelméből él. Háromszoros József Attila díjas, Munkaéremrenddel is kitüntették.

Keszthelyi Zoltán világérzékelésének állandó ünnepi feszültségével, költészetének zeneiségével tűnik ki kortársai között. Hangulatok és színek orgiáit nyújtja már első kötetében (1936), noha itt a képek kissé testetlen lebegését még szürrealista fátyolozottság kelti. Később egyszerűsödik világának belső rendje, mondanivalója közvetlenebb közelbe száll és kiderül, hogy a szegények és elnyomottak szava szól általa; a fasizmus és az úri rend törli le a fényt és a latin derűt sugárzásban ázó dunántúli tájairól. A természet és az ember közösség szabad elemében oly otthonosan mozgó költőt a keserűség, a bánat fojtogatja, a rabság tudata terít rá szomorúságot. Az alkotásra és szabadságra termett ember fuldoklását a megsűrűsödött rettenetben Radnótin kívül talán ő fejezte ki legérzékletesebben. Jövőt és felszabadulást váró reménye oly mohó, mint a zápor után áhító szomjas mezők, szárnyaló ódái az esőhöz és szélhez, *Rapszódia*-ja mind ez egyetlen vágyakozás kifejezői. — Az ünnepi, ódai hang jellemzi a felszabadulás után is, de ez sohasem válik nála retorikusan üressé. Keszthelyi érzékenyen tapintja ki a változó emberi világ ezernyi új jelét és a realitás és látomás varázslata tölti ki derűs humanizmusát. A diszharmoniót keltő változásokra megrendüléssel reagál. Érett, zengő nyelven versel, a szonett fegyelmét és a himnikus áradást egyaránt megbírja költői ereje. Az epikus-elbeszélő elem is feltűnik költészetében, mesét és „tündérajátékot” (*Visszatért évek*) ír, s befejezi ifjúságára emlékező epikai költeményét, az évek óta érlelt *Legényké*-t, Keszthelyi jeles műfordítóink közé tartozik, különösen Shakespeare szonettjeinek és Walt Whitman verseinek átültetése emelkedik ki munkásságából.

ZELK ZOLTÁN 1906. dec. 18-án született Érmihályfalván, Erdélyben. Apja falusi kántor, őmaga magánúton tanul, inaskodik, alkalmi fizikai munkából él. 1921-től az erdélyi ifjúságmozgalomban vesz részt, majd Magyar-

országra jön, itt tagja az MSzMP-nek, 1926-ban kitoloncolják Magyarországról, de két év múlva visszatér. Első versei a Dokumentum-ban, a 365-ben és Kassák Munka című folyóiratában jelennek meg. Később a Nyugat, a Szép Szó, Válasz és a Magyar Csillag is közlik költeményeit. A háború alatt munkaszolgálatra hívják be, 1944 őszén megszökik, illegálisan él. 1945-ben belép a MKP-ba. Egy ideig a Szabadság című lap kulturális rovatvezetője, majd a Népszava munkatársa, illetve az Athenaeum kiadóvállalat lektora. 1952–56 közt szerkeszti a maga alapította Kisdobost, elnökségi tagja az Írószövetségnek, Baumgarten díjjal, majd kétszer is Kossuth-díjjal tüntették ki. Az ellenforradalom után állam- és kormányellenes fellépése miatt közel két évre börtönbe kerül. 1962 óta újra tagja az Írószövetségnek.

Költészete a húszas évek végén kezdett kibontakozni. Első kötetének formái (*Csuklódon kibuggyan a vér*, 1930.) megoldásain ott érződnek még az elhalkuló expresszionizmus nyomai. A harmincas években írott versei a Nyugat esztétikai ízlésén iskolázott költőt jeleznek, aki a látványos egyéniesség helyett inkább az értékek csendes továbbépítésén munkálkodik a „harmadik nemzedék” tagjaként. A jambusok halk hullámverése által övezett költői világkép alapszövege ekkor a nyomasztó rossz érzés, amelyet a szegénység és az egyre brutálisabbá váló külvilág táplálnak. A bánatot és a panaszt mollzengésre szereli át alapvető költői attitűdje, kifosztott tájain, a nyomor vidékein átszűrt, tompa fény ül. A végletek feszültsége nem jellemzi őt, a tapasztalati világ egy-egy szeletének csendes birtokbavételét a leíró lírai realizmus módszereivel végzi el, innen lép tovább a gondolati általánosítások felé. A háború, majd az ukrajnai munkaszolgálat körülményei elmélyítik benne az üldözöttség tudatát, lírájának horizontján a haláltudat komorul, de éppen ekkor sejlik fel előtte markánsabban a munkások és parasztok ügyével való eljegyzettsége is.

A felszabadulás nagy élményét az elsők között váltotta költői szóra (*Tavaszi vers*, *Zuglói reggel* stb.) a köznapok megannyi jelenségében felfedezte és őszinte szívvel énekelte meg a nagy változást, amellyel nemcsak emberileg, de mint költő is azonosulni törekedett. *A pártos éneke*, *a Párbeszéd*, *a Hűség és hála éneke*, s megannyi más verse vallanak arról, hogy a szocialista forradalom és a béke ügyének nagy áramába oldódva tudatosan formálta líráját; az emberi érzések hőfoka azonban nem mindig tudta létrehozni a valóság egyre bonyolultabb viszonylataival rezonanciában zengő művésziességet. A sematizmus megfertőzte Zelk líráját is. Eredendően a bensőségre, csendes meditációra hajló költői alkatával nem tudta betölteni a vállalt szerepet.

A költemények gyors elapadása jelzi 1952 után e felismerést; a politikai életben mutatkozó hibák és bűnök nyomán kelt megrendülése a lelkes ódák atmoszférájából végletesen a kétségbeesett rezignációba taszította, elvesztek előtte a szocialista távlatok (*Alkonyi halászat*, 1956). Személyes sorsának tragikus tényei újabb líráját a mély emberi bánat tisztaságával töltötték meg (*Sirály*, 1960.) A megrázkódtatás tisztítótüzből kimentett hegedűn hitelesen csendül-

nek fel nemcsak az önvád s a megpróbáltatás lelki gyötrelmei, hanem itt-ott derűsebb futamok is már. A „mindenki emberfiának napsütötte sorsot” remélő, „hőlepte szívvel” élő költő, megtalálván igazi lírai tónusát, úgy tetszik, legújabb kötetében (*Tűzből mentett hegedű*, 1963) ért el pályája magaslatára.

BENJÁMIN LÁSZLÓ 1915. dec. 15-én született Budapesten. Gimnáziumba jár, de az V. osztály után anyagi okok miatt ki kell maradnia, 1931-től egy évtizedig fizikai munkásként él, vasas, nyomdász, szövő, szűcs s más egyéb szakmában dolgozik. 1940-től a felszabadulásig üzemi tisztviselő. Részt vesz a munkásmozgalomban. Versei a Szép Szóban, a Népszavában, a Kelet Népében és a munkásantológiákban jelennek meg. A felszabadulás után különböző lapok munkatársa, 1952-ben és 1954-ben az Új Hang szerkesztője. 1956 után egy ideig egy üzemi lapnál dolgozik, majd a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár tudományos munkatársa, 1963-tól a Kortárs munkájába is bekapcsolódik.

Benjámín László a József Attila nyomdokain induló nemzedéknek Salamon Ernő mellett legeredetibb tehetségű tagja. Mestere örökségét tudatosan vállalta, a felszabadulásra vágyó magyar munkásosztály költője kívánt lenni. „Világ piacán se vevő, se kalmár — / költő vagyok, magyar és forradalmár, / Ki erre vár, nem fog csalódní bennem” — írja 1941-es *Vázlatok a dicsőséghez* című versében. Első írása Ausztria náci megszállásának napján jelenik meg, költészete az előretörő fasizmus, a háború viszonyai között alakul. Angyal-föld munkásainak életét éli és énekli, ismeri és bátran vállalja a veszélyt, a szimbólumok elsokasodásának idején *nyílt szóval* hirdeti a zsarnok elleni „bujtó szavakat” és kikiáltja dicsekedve: „Az ellenséghez tartozom!” Benjámín antifasiszta költészetében a legerősebb ez idő tájt a szocialista társadalom-átalakításra törekvő tudatos akarat, költészetének nagy értéke ez.

Hangvétele kezdetben hasonlít még a polgári líra egyes futamaira, de a súlyosodó tartalmak hamarosan markáns arcélú, szocialista írók jeleznek. A „*munkásköltők*” csoportjához tartozik ekkor Benjámín, a Népszava és a Kelet Népe mellett főleg az általuk kiadott antológiákban jelennek meg versei. E harcos, elkötelezett író erősen meditatív, az etikai kérdésekhez vonzó filozófus elmélyedésre hajló költőtípus. Néha úgy érzi, elszakadt osztályától (*Szegedi út*), pedig tudja, hogy „még vár valamit” tőle „a szegény nép”. A háború alatt csalódnia kell a szociáldemokratákban, (akikhez ez idő tájt tartozott), s majd csak a felszabadulás után, a fordulat éve idején találja meg a kommunisták pártjában a megtartó, erős közösséget (*Erdőben éltem*). A magányos harcos vívódása jellemzi hát költészetét még évekig, 1945 után is, a koalíciós idők furcsa viszonyai között. A „türelmetlen” munkásköltőkkel szembeni értetlen ellenszenv is bántja, ugyanakkor megdöbbenéssel látja, hogy úgy látszik, a nép nem érett még a szabadságra, hátrafelé sandít nem egy közülük, s egyre inkább gyötri önmagát is a tudat, hogy osztályával együtt nem tett egykor még többet a szabadságért. (*Három kétely kapujában.*)

Válságából a kommunista mozgalommal való egygyéforrása emeli ki. 1947-től kezdve egyenes ívben emelkedik költői-eszmei pályája. A megtalált közösség erős vonzása és a társadalmi felemelkedés útjára lépett tömegek öntudatának és egyre szépülő életének látványa hevíti, forrósítja át költészetét.

(*Tavaszi Magyarországon, Számadás*). Az ózdi kohók közelében, a testvéri Bulgáriában vagy akár a „családi körben”, mindenütt ugyanazt a derűs, biztonságos életteliiséget találja, amelyet a szocializmus diadalmas előretörése biztosít. A *Hajnali karének* melegszívű humanitásában, az *Éveink múlása* fátyolozottabb nagy számadásában ugyanaz az őszinte és mély átélésből táplálkozó bizalom és pártosság munkál, mint az *örökké élni* himnikus optimizmusában. A munkásokkal, a szocializmus nagy áramával való bensőséges egygyéforrás őrzi ekkor is a sematizmus általánosan pusztítani kezdő veszedelmétől, bár nála is egyre gyakrabban ereszkedik lejjebb a költői szárnyalás, szegényednek a képek és dallamok, feltűnedezik a prózaiság. A költemények megritkulása jelzi aztán egy újabb, a korábbinál még súlyosabb és mélyebb megrázkódtatás kezdeteit.

Az *Egyetlen élet* (1956) és az *Ötödik évszak* (1962) című kötetek foglalják össze a megrendülés jegyében eltelt évek versbefoglalt gyötrelmeit. A személyi kultusz nyomában járó politikai, társadalmi visszasságok, a törvénytelen-ségek oly súlyos válságba sodorják Benjámint, oly erőssé növelik benne a megcsalatlanság érzését, hogy időnként szinte elmerülni látszik előtte mindaz, amire életét tette fel (*Álmodtál Guliver*). Keserű vád és önvád füstölög sorai-ban, az elvonulás és menekülés mozdulata érzik (*Köznapi dolgok ígérete*), a szégyen és bánat tüze parázslik itt, s a régmúlt hagyományokból kölcsönzött versformákban, ütemekben a megvertség nyugtalanító tudata kering-lüktet (*Ne szégyenkezz, ne legénykedj!*). Tépelődő válsága, a lelkiismeret vergődése azonban már ekkor — ha kezdetben alig észrevehetően is —, az egykori szilárd hit igazságát keresi: „Megtagadván, ami vétek, / hordom terhét az Egésznek — / így maradok hű” — írja a *Ne szégyenkezzben* s mintha egykori önmagának felelne vissza az időben: „Fölemelt fejjel forradalmár — / így akarok élni” — szól az *Egyetlen élet*-ben, s évek múlva: „. . . enyém ez az élet, újra ezt kezdéném” — visszhangzik a *Vérző zászlók alatt* refrénjeként. A „nemző, megtartó közösség”-gel való elszakíthatatlan összeforrottsága, ha visszaesésekkel is, ha lassan is, de kiemeli ájultságából, rányitja szemét a gyógyuló élet száz jelére, az égre futó úrhajókra, a sarjadó új életekre, ifjúkora idáig fénylő kötelező erejű emlékeire, s meghiggadt, természetessé egyszerűsödött, dísztelenül-szép nyelvén írt, gondolati feszültséget hordozó legutóbbi költeményei már a munkában, a közös küzdelemben születő megbékélés igényéről vallanak így szólván:

„Az ember, a mindig megcsalott, a zilált,
— sebesült hiteit, kínját se tagadva —
fölméri megint az utat, nekivág.”

(*Vérző zászlók alatt*)

A magyar szocialista líra több mint négy évtized alatt a politikai üldözés, az úttörés, a saját soraiban jelentkező sokféle természetű nehézségek minden ódiúmat vállalva fejlődött és alakult s elszakíthatatlan részét képezi immár a modern magyar lírának. Legjobbainak alkotásaiban formailag is megközelítette, sőt esetenként elérte és túlhaladta a kifinomult polgári lírát, eszmei erejével, a jövőt megidéző pártosságával pedig az *egész* magyar költészet szocialista eszmeisége elé készítette elő a talajt.

Illés László

Jegyzetek

- Darvas József: A szocialista költészetéről. Tollal és szerszámmal. Bp. 1941. 3—8.
 Magyar Mártir Írók. Bp. 1947. (Szerk. Bóka László).
 Tolnai Gábor: Radnóti Miklós és a felszabadulás előtti szocialista irodalmunk egyes kérdései. Évek és századok. Bp. 1958. 264—291.
 Szabolcsi Miklós: A magyar proletárirodalom kutatásának kérdéseihez. Költészet és korszerűség. Bp. 1959. 253—263.
 Révai József: József Attila problémák. Válogatott irodalmi tanulmányok. Bp. 1960. 363—403.
 Szabolcsi Miklós: Magyar irodalom a XX. században. Klaniczay—Szauder—Szabolcsi: Kis magyar irodalomtörténet. Bp. 1961. 267. kk.
 Kispéter András: A „Munkásírók” csoportja. Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéhez. Bp. 1962. 483—543.
 Pándi Pál: Elsüllyedt irodalom? Bp. 1963.

Hernádi (Hercz) György

Kiadások: Versek. Berlin 1921.; Ecce homo V. Wien 1923.; Idegenből idegenbe. V. Bp. 1938.; Akik élve maradtak (Kassák Lajos előszavával). Bp. 1947. Földem, sorsom. Vál. V. Bp. 1959. (Fáy Árpád előszavával). — *Irodalom:* Berkó Sándor: Hercz György versei. Korunk 1939/3. 82—83. — Frank László: Hernádi György a forradalmi költő. Magyar Nemzet, 1959. márc. 28. Fábrián Katalin: Hernádi György: Földem, sorsom. Kortárs, 1960/8. 305—306.

György Máttyás

Kiadások: Ligeia. (V.) 1913. — Ismét csudák. (V.) 1922. *Irodalom:* Tóth Árpád: György Máttyás verseskötete: Ligeia. Nyugat, 1914. i. 650—651. — Rozványi Vilmos: Új költők. Nyugat, 1919. 71—72.

Barta Sándor

Kiadások: Vörös zászló. (V.) Bp. 1918. — Igen. (Dráma.) Wien. 1920. — Tisztelt hulluház! (Kiáltványok és novellák.) Wien. 1921. — Mese a trombitakezű diákról. (Mesék és novellák.) Wien. 1922. — Csodálatos történet, avagy mint fedezte fel William Cookendy polgári riporter a földet, amelyen él. (Regény) Kosice 1925. (U. ez németül: Eine wunderbare Geschichte . . . Wien—Berlin 1925.) — Misu. (Elb. oroszul) Moszkva 1930. — Pravo ubezsicsa. (Elb. oroszul.) Moszkva 1931. — Nineskegyelem. (R.) Moszkva 1933. (U. ez németül: Ohne Gnade. Harkov 1936.) — Amnestie (R.) németül Moszkva 1936. — Das gerettete Dorf. (Elb. németül) Engels, 1938. — Aranyásók. (R.) Lányi Sárolda utószavával) Bp. 1957. — Pánik a városban. (Vál. elb. Vurga Lajosné előszavával. Bp. 1959. — Ki vagy? (Vál. versek, Illyés Gyula előszavával.) Bp. 1962. — *Irodalom:* Kosztolányi Dezső: Barta Sándor. Írók, festők, tudósok. Bp. 1958. II. k. 99—102. — Vászoly Erik: Arcképvázlat Barta Sándorról. Kortárs, 1959. 10. sz. 618—625.

Hidas Antal

Kiadások: Versek: Az ellenforradalom földjén. Wien 1925. — Folyik a pör. (Lunacsarszkij előszavával) Moszkva 1930. — Sűrű, csillagos az ég. Moszkva 1932. — A gyarmatok kiáltanak. Moszkva 1935. — Néném kertje. (Illés Béla tanulmányával.) Bp. 1958. — Jázmin utca. (Garamvölgyi József tanulmányával.) Bp. 1960. — Tengerektől-tengerekig. Műf. Bp. 1960. — Izbrannie 1—2. k. Moszkva 1960. Megtalálnak. Vál. V. Bp. 1964. *Regények:* Goszpogyin Ficzek. Moszkva 1937. — Márton és barátai. Bp. 1959. — Más muzsika kell. Bp. 1963. — *Irodalom:* Illyés Gyula: Egy proletárköltő. Korunk, 1930. 841—842. Hidas Antal: Egy regény elé. Életútjának vázlata.) Magvető, 1964. 1. sz. 234—250. Komját Aladár: Hidas Antal: Az ellenforradalom földjén. Komját Aladár Össze-
gyűjtött művei. Bp. 1957. 313—315. — Kun Béla: Ficzek úr. — Hidas Antal regénye. Irodalmi tanulmányok. Bp. 1960. 61—102. — Kiss Lajos: Hidas Antal költészetéről. Kortárs, 1961/9. 451—454. — Mesterházi Lajos: Hidas Antal: Más muzsika kell. Népszabadság, 1963. szept. 20.

Madarász Emil

Kiadások: Verseskötetek: Város. Bp. 1906. — Szovjethajók. Moszkva 1933. — Versek 1905—1947. Bp. 1949. (Hegedűs Géza előszavával.) Ötven év. Vál. v. (Illés Béla előszavával.) Bp. 1954. — Legendák. Bp. 1957. — Hűség. Bp. 1958. — Huszoney vörös rózsá. Bp. 1959.

Prózai kötetek: Csihajda Pál harca. Elb. Moszkva 1932. — Hatvan dollár. Elb. Bp. 1951. — A kék ház. R. Bp. 1958. — Az árulás. Elb. Bp. 1959. — *Irodalom:* Illés Béla: Csihajda. Irodalmi Újság, 1953. dec. 5. (25. sz.) — Bölöni György: Madarász Emil. Magyar-ság—emberség. Bp. 1959. 282—289. — Lányi Sarolta: A hetvenéves Madarász Emil. Népszava, 1954. nov. 12. (268. sz.) — Vészi Endre: Egy költő útja. Népszava, 1955. febr. 20. (43. sz.) — Weber Antal: A kék ház. Kortárs, 1958. (9. 457—459.) — Bokor László: Huszoney vörös rózsá. Kortárs, 1960/1. 149.

Lányi Sarolta

Kiadások: Verseskötetei: Ajándék. Bp. 1912. — A távozó. Gyoma 1914. — Napjaim. Bp. 1921. — Számlálatlan évek. Bp. 1947. — Kései ajándék. Bp. 1951. — Őszi kert. Bp. 1956. — Énekszó. Bp. 1963. — *Irodalom:* Tóth Árpád: Lányi Sarolta. Nyugat 1922. 766—768. — Bóka László: Kései ajándék. Irodalmi Újság, 1951. aug. 30. (18. sz.) — Tolnai Gábor: Őszi kert. Irodalmi Újság, 1956. júl. 7. (27. sz.) — Kótzian Katalin: Lányi Sarolta verseiről. Csillag, 1956./5. 1024—29.

Tamás Aladár

Kiadások: Verseskötetei: Boldog híradás. Bp. 1923. — A partok elindulnak. Bp. 1925. — *Prózai művei:* Megsebzett ifjúság. R. Bp. 1946. — Gyanús emberek. R. Bp. 1947. — Három éjszaka. Elb. Bp. 1946. — Hajnali beszélgetés. Elb. Bp. 1956. — Zsuzsi és Aranka. Elb. Bp. 1959. — Szerkesztette az *Új francia költők* (1927.) és a *Szavalókórusok* (1928.) c. köteteket. *Irodalom:* Hevesy Iván: A partok elindulnak. Nyugat. 1926. I. 363—364. Bölöni György: A „Hajnali beszélgetés.” Irodalmi Újság, 1956. máj. 19. (20. sz.) — Tamás Aladár: A szürrealizmus ideje. Kortárs, 1959./ 7. 115—119. — Illés László: Zsuzsi és Aranka. Kortárs, 1959/12. 949—951.

Gereblyés László

Kiadások: (Fontosabb kötetek): Nehogy engedj! V. Bp. 1937. Árnyék az időben. V. Bp. 1946.; Egyenes út. Vál. v. Bp. 1951.; Így volt. (Szociográfiák) Bp. 1959.; Túl a határon. Vál. v. és műf. Bp. 1963. Még tovább. Vál. v. Bp. 1964. — *Irodalom:* Bálint György: Nehogy engedj! Nyugat. 1937. II. 141—142. — Földeák János: Egyenes út. Csillag, 1951/7. 926—928. — Goda Gábor: Gereblyés László új verseiről. Irodalmi Újság, 1955. máj. 28. (22. sz.) — Kardos Pál: Gereblyés László: Fölfelé. Csillag, 1955/11. 2338—2340. — Gondos Ernő: Gereblyés László: Mindhalálig. Kortárs, 1958/11. 778—779.

Pákozdi Ferenc

Kiadások: Verseskötetei: Embermérleg Bp. 1927. — Nem magamért. Bp. 1952. — Helytállás. Bp. 1954. — *Irodalom:* Varga Imre: Nem magamért. Magyar Nemzet, 1952. dec. 7. (287. sz.) — Gereblyés László: Jegyzetek egy verseskönyvről. Irodalmi Újság, 1954. júl. 31. (20. sz.)

Kis Ferenc

Kiadások: Így vagyunk együtt. Debrecen 1932. — Fegyvertelen. Bp. 1936. — Csendes diadallal. Bp. 1953. — Ami megőriz. Bp. 1960. (Darvas József bevezetőjével.) — *Irodalom:* Bálint György: Így vagyunk együtt. A toronyőr visszapillant. Bp. 1961. 96. — Radnóti Miklós: Fegyvertelen. Nyugat, 1937. I. 368. — Hegedűs Géza: Kis Ferenc: Csendes diadallal. Magyar Nemzet, 1953. okt. 4. — Simon István: Kis Ferenc: Csendes diadallal. Csillag, 1954/2. 343—344. — Jankovich Ferenc: Levél egy munkásköltőhöz. Új Hang 1955/5. 57—58. — Somlyó György: Jegyzetek Kis Ferenc verseskönyvéhez. Ablakban. Bp. 1956. 98—104. — Földeák János: Kis Ferencről és költészetéről. Kortárs, 1960/10. 597/604. Benjámin László: A proletárköltő világa. Új Írás, 1964. 5 sz. 570—575.

Lukács Imre

Kiadások: Verseskötetei: Mert mi nem felejtünk. Bp. 1933. — Rab költő. Bp. 1936. — Lehullt levél. Bp. 1939. — Ének a pokolból. Bp. 1941. — Vörös csillag arany kalással. Bp. 1949. — Kilián Györgyről szóló regénye: A holnap élébe. Bp. 1956. — *Irodalom:* Zelk Zoltán: Lukács Imre: Mi nem felejtünk. Nyugat 1936. II. 151—152. — Czibor János: Vörös csillag arany kalással. Csillag, 1950. 27. sz. 57—58.

Hollós Korvin Lajos

Kiadások: Verseskötetei: Nihil. Bp. 1928. — Harc. Bp. 1930. — Tömegszállás. Bp. 1934. — Harmincas évek. Bp. 1936. — Elhul a dal. Bp. 1939. — Válogatott költemények. (Faust Imre előszavával.) Bp. 1945. — Harminc esztendő. Bp. 1955. — Hallgassatok meg! Bp. 1960. — A felszabadulás előtt megjelent novelláskötete: Zivatar. Bp. 1939. — 1945 óta számos regénye és elbeszéléskötete jelent meg. — *Irodalom:* Sándor Pál: Hollós Korvin Lajos. Korunk, 1939. ápr. 333—338. — Vidor Miklós: Hollós Korvin Lajos: Válogatott költemények. Magyarok, 1946. 125—126. — Keszi Imre: H. K. L.: Harminc esztendő. Irodalmi Újság, 1955. júl. 23. (30. sz.) — Falus Róbert: Harminc esztendő. Csillag, 1955/10. 2129—2132.

Körmendi Zoltán

Kiadások: Tükörcserepek. Elb. Bp. 1934. — Regény helyett. Versek. Bp. 1936. — Nagyvárosi képeskönyv. (Szociográfiák, elb. és versek. Kovács Endre utószavával.) Bp. 1963. — *Irodalom:* Kardos László: Körmendi Zoltán: Tükörcserepek. Nyugat, 1935. I. 69—70. — Forgács Antal: Körmendi Zoltán: Regény helyett. Nyugat, 1936. II. 1952. — Gereblyés László: Körmendi Zoltán. Magyar mártír írók. Bp. 1947. 52.

Nádass József

Kiadások: Verseskötetei: Szakadj ki szó! Bp. 1923. — Megy körben az arc. Bp. 1927. — Emberi szó. (Fodor József bevezetőjével.) Bp. 1957. — Márciusi szél. Bp. 1959. — Vallomás alkonyatkor. Bp. 1962. — *Regénye:* A norvég leány. Bp. 1946. — *Elbeszélései:* Emberek árnyékkal. Bp. 1958. — Önéletrajzi regényei: Láng és korom. Bp. 1961. — Kurmos évek. Bp. 1961. — *Irodalom:* Sándor Imre: Nádass József: Szakadj ki, szó! Nyugat 1923. I. 717. — Fenyő László: Megy körben az arc. Nyugat 1927. I. 998—999. — Várkonyi Nagy Béla: Nádass József költői útja. Élet és irodalom, 1957. nov. 22. (21. sz.) — Seres József: Nádass József két könyve. Kortárs, 1958/8. 293—295. Vajda Endre: Nádass József: Márciusi szél. Kortárs, 1959/9. 454—456.

Forgács Antal

Kiadások: Fanyar idő. Versek. Bp. 1933; Hívös magány. Versek. Bp. 1936.; Időm törvénye szerint. Versek. Bp. 1938. — A világ nem felel. Vál. versek és próza. (Pintér József előszavával.) Bp. 1963. — *Irodalom:* G. G.: Forgács Antal: Hívös magány. Korunk, 1936. 451. — Bálint György: Forgács Antal: Fanyar idő. A toronyór visszapillant. Bp. 1961. 101–102.

Havas Endre

Kiadások: Sebesülten. Versek. Bp. 1938. — A menekülés könyve. Versek. London 1943.; — Hűség. (Összegyűjtött művei. Illés László bevezetőjével.) Bp. 1962. — *Irodalom:* Radnóti Miklós: Sebesülten. Nyugat 1938. II. 223–224. — Rónai Mihály András: Havas Endre hűsége. Élet és irodalom, 1962. júl. 7. (27. sz.) — Hegedűs Géza: Kísérőlevél Havas Endre könyvéhez. Új Írás, 1962/8. 897–898.

Vészi Endre

Kiadások: Verseskötetek: Végy oltalmazda. Bp. 1935. — Ünneprontó. Bp. 1936. — A fekete rév. Bp. 1944. — Boldog grafikon. Bp. 1950. — Csillagtérkép. Bp. 1956. — Fohász szigorúságért. Bp. 1961. — A felhasználás előtt megjelent regényei: Felszabadultál. Bp. 1937. — Gyerekek a karján. Bp. 1938. — 1945 után számos regénye, elbeszélése jelent meg, több drámát írt. — *Irodalom:* Lesznai Anna: Ünneprontó. Nyugat, 1937. I. 304–306. — Illés Jenő: Csillagtérkép. Szabad Nép, 1956. júl. 4. (185. sz.) Rónai Mihály András: Vészi Endre költészete. Magyar Nemzet, 1956. júl. 28. (177. sz.) — Keszi Imre: Vészi Endre: Csillagtérkép. Irodalmi Újság, 1956. aug. 4. (31. sz.) — Maróti Lajos: Vészi Endre: Fohász szigorúságért. Kortárs, 1961/6. 941–942.

Salamon Ernő

Kiadások: Gyönyörű sors. V. Targu Mures 1937.; Ének a szolgák sorsáról. Színp. költ. Targu Mures 1938.; Szegények küszöbén. V. — Melletted élnék. Műf. Marosvásárhely. 1938.; Szegény ember fiának. V. Bp. 1945.; Gyönyörű sors. V. Bucuresti 1948.; Válogatott versek. (Kéri József tanulmányával.) Bucuresti 1955. — Salamon Ernő naplójegyzetei. Útunk, 1961. jún. 23. — *Irodalom:* Forgács Antal: Gyönyörű sors. Nyugat, 1937. II. 370. — Déry Tibor: Salamon Ernőről. Csillag, 12. sz. 1948. nov. 34. o. Ua. Déry T.: Útkaparó. Bp. 1956. 309–311. Molter Károly: Salamon Ernő, a munkásköltő. Igaz Szó, 1956/3. 379–382. — Pándi Pál: Salamon Ernő költészetéről. Szabad Nép, 1956. jan. 15.; Fuchs Simon: Forradalmi hagyományaink és Salamon Ernő. Útunk, 1957. júl. 18. 29. sz.; Marosi Péter: Jegyzetek Salamon Ernő lírájáról. Útunk, 1957. 42–44. sz. — Pándi Pál: Salamon Ernő. Elsüllyedt irodalom? Bp. 1963. 112–207.

Lukács László

Kiadások: Én és mi (Esszé). Bp. 1934.; Férfiak búcsúzása V. Bp. 1956.; Leejtett furulya. (Összegyűjtött v. és műf. Pándi Pál előszavával.) Bp. 1959. — *Irodalom:* Mátyás Ferenc: Visszafojtott lélek. Lukács László versei. Nyugat, 1941. 220. o. — Pándi Pál: Lukács László. Elsüllyedt irodalom? Bp. 1963. 15–45.

Zsigmond Ede

Kiadások: Verseskötetei: Elszántan és szelíden. V. Bp. 1938.; Elszántan és szelíden V. (Böv. kiadás, Pándi Pál utószavával.) Bp. 1961. *Irodalom:* Kárpáti Aurél: Zsigmond Ede: Elszántan és szelíden. Pesti Napló, 1938. dec. 25. 275. sz. 72. o. — Radnóti Miklós: Elszántan és szelíden. Nyugat, 1939. I. 341. — Pándi Pál: Zsigmond Ede: Elsüllyedt irodalom? Bp. 1963. 83–111.

Vető Miklós

Kiadás: Posztumusz kötete: Vető Miklós: Hideg napok. V. Bp. 1962. (Pintér József utószavával.)

Knopp Imre

Kiadások: Verseskötetei: Elindulás. V. Bp. 1937.; Ne csak énekeljetek! V. Bp. 1938. — *Irodalom:* Ábel Péter: A költő és korunk. Szabad Hazánk, 1959. nov. 11. sz.

Szűdi György

Kiadások: Verseskötetei: Kitagadva. Bp. 1939. — Sötét évek után. Újpest 1947. — Tiszta hittel. Bp. 1953. — Esztendők. Bp. 1956. (Földeák János előszavával.) — Magunk Törvénye. Bp. 1963. *Irodalom:* Hárs László: Megy a traktor. Új Hang, 1952/6. 84—86. — Vészi Endre: Tiszta hittel. Csillag, 1954/8. 1579—1582. — Szabó György: Szülőföldem Budapest. Csillag, 1956/6. 1237—1239. — Harsányi Kálmán: Szerelmünk az élet. Kortárs, 1959/2. 282—283.

Földeák János

Kiadások: Verseskötetei: Felvonulnak, elvonulnak. Bp. 1936. — Európa közepén. Bp. 1940. — Tollal, szerszámmal. (Többekkel) Bp. 1941. — Bolsevik honfoglalás. Bp. 1952. — Műveinkben élünk. Bp. 1956. — Külvárosi kiáltás. Bp. 1958. — Láttam Lenint. Bp. 1959. — Papírhullámok. Bp. 1961. — Felelned kell. Bp. 1964. — *Elbeszéléskötetei:* Kenyérkeresők. Bp. 1945. — Férfiút. Bp. 1957. — *Regényei:* Tétkozlók. Bp. 1960. — Eszter és Miklós. Bp. 1963. *Irodalom:* Randóti Miklós: Földeák J.: Felvonulnak, elvonulnak. Nyugat, 1936. II. 150—151. — Reményi Béla: Bolsevik honfoglalás. Csillag, 1952/7. 887. 892. — Tamási Lajos: A költő igazsága. Irodalmi Újság, 1956. jún. 23. (25. sz.) — Mesterházi Lajos: Földeák János kötetének olvasásakor. Kortárs, 1958/2. 299—302. — Kispéter András: Földeák János: Láttam Lenint. Kortárs, 1959/9. 444—446. — Imre Katalin: Papírhullámok. Új Írás, 1962/4. 412—414.

Keszthelyi Zoltán

Kiadások: Árkon — bokron át. Bp. 1936. — Téli falu. Bp. 1941. — Őszi csillagok. Bp. 1948. — Az építés dicsérete. Bp. 1949. — A boldog vár. Bp. 1951. — Szépül a föld. Bp. 1954. — Halljátok. Bp. 1957. — Én mondom tovább. Bp. 1958. — Válogatott versek. Bp. 1961. — Nyár volt. Bp. 1963. — *Irodalom:* Radnóti Miklós: Árkon — bokron át. Nyugat, 1937. II. 296—297. — Mátyás Ferenc: Téli falu. Magyar Csillag, 1941. 221. Kelemen János: Őszi csillagok. Forum, 1948. II. 736—737. — Vészi Endre: Keszthelyi Zoltán költészete. Népszava, 1948. máj. 26. (191. sz.) — Hegedűs Géza: Keszthelyi Zoltán: Szépül a föld. Csillag, 1954/3. 541—544. — Bóka László: Keszthelyi Z.: Ki versben őriz. Szabad Nép, 1956. júl. 4. (185. sz.) — Kispéter András: Keszthelyi Z.: Halljátok! Kortárs, 1958/5. 782—784. — Fülöp László: Keszthelyi Z.: Nyár volt. Új Írás, 1963/5. 635—636.

Zelk Zoltán

Kiadások: Ül asztalomhoz. Bp. 1932. — Kifosztott táj. Bp. 1936. — A lélek panaszaiból. Bp. 1942. — Teremtés tanúja. Bp. 1945. — Kagylóban tenger. Bp. 1947. — A pártos éneke. Bp. 1950. Mint égő lelkiismeret. Bp. 1954. — Alkonyi halászat. Bp. 1956. — Tűzből mentett hegedű. Bp. 1963. Zuzmara a rózsafán. Vál. v. Bp. 1964. — *Irodalom:* Illyés Gyula: Ül asztalomhoz. Nyugat, 1933. I. 252—253. — Vas István: Kifosztott táj. Nyugat, 1936. I. 236—237. — Czibor János: Zelk Zoltán. Válasz, 1948. 169—172. — Lukácsy Sándor: Zelk Zoltán költészete. Új Hang, 1954. 3/4. 158—179. — Simon Ist-

ván: Mint égő lelkiismeret. Szabad Nép, 1954. febr. 27. (58. sz.) Szabolcsi Miklós: Három versről. Költészet és korszerűség. Bp. 1959. 192—199. — Héra Zoltán: Alkonyi halászat. Szabad Nép, 1956. okt. 21. (293. sz.) — Székelyhídi Ágoston: Zelk Zoltár: Tűzből mentett hegedű. Kritika, 1963/2. 58—60. Garai Gábor: Tűzből mentett hegedű. Élet és Irodalom. 1963. jún. 15.

Benjámín László

Kiadások: A csillag nem jött. Bp. 1939. — Tollal és szerszámmal. (Többekkel.) Bp. 1941. — A betűöntők diadala. Bp. 1946. — A teremtés után. Bp. 1948. — Örökké élni. Bp. 1949. — Tűzzel—késsel. Bp. 1951. — Éveink múlása. Vál. v. Bp. 1954. — Egyetlen élet. Bp. 1956. — Ötödik évszak. V. és műf. Bp. 1962. Világ füstje. Vál. v. Bp. 1964. *Irodalom:* Pándi Pál: Benjámín László költészete. Viták és kritikák. Bp. 1954. 199—270. — Lukácsy Sándor: Benjámín László. költészete. Új Hang, 1954/7. 91—111. — Csoóri Sándor: Benjámín László. Csillag, 1955/7. 1500—1504. — Szabolcsi Miklós: Három versről. Költészet és korszerűség. Bp. 1959. 192—199. — Somogyi Sándor: Meditáció köznapi gondjainkról. Irodalmi Újság, 1956. 12. sz. (márc. 24.) — Tamás Attila: Benjámín László: Egyetlen élet. Új Hang, 1956/6. 50—52. — Simon István: Gondolatok az Ötödik évszak verseiről. Kortárs. 1963/3. 438—441. — Fenyő István: Benjámín László verseskötete, az Ötödik évszak. Népszabadság. 1963. márc. 7.